858.09
Su1r

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

858.09
Su1r

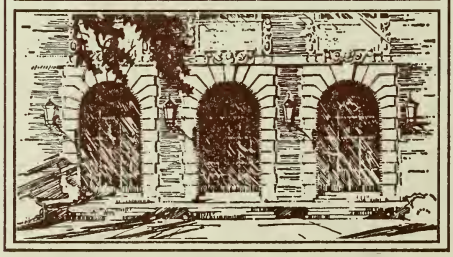

SUCIU TRAJÁN,
gimn. tanár.

840/960

A román népköltészet.

— Tanulmány. —

960
12/P645

□ Brád, 1907. □
Egyházmegyei nyomda Arad.

858.09
Sul r

Motto:

I popoli sono i primi maestri d'ogni gramatica e d'ogni accademia.

(l. Rubieri E.: Storia della poesia popolare italiana. Firenze, 1877. 1 lap).

Előszó.

Az *egész* román népköltészetet *részletesen* tárgyalni, éveken át folytatott tanulmányozásokon alapuló dolgozat elkészítését jelentené. Célom nem az. Én a magyarajkú honpolgáraimat csak némileg ismertetni akarom azon nagy szellemi kincscsel, a mely a román nép lelkében rejlik, a melyről Ács Károly a »Virágok a román népköltészet mezejéről« c. müvében úgy nyilatkozik: «Alig van érdekesebb valami mint a román nép jellemének tanulmányozása a dalai alapján, mert ezekben hiven tükröződik vissza természetének minden hajlama, géniuszának minden sugara». A román népköltészet tárgyalásában csak a jellemző vonásokra terjeszkedem ki, az egyes versnemekből csak egy-egy prototypust hozván fel például.

A következő felosztást tettem:

I. *a)* A népköltészet *általános* vizsgálása. Eredete. Folklore (népisme). A népköltészet tanulmányozásának jelentősége.

b) A román népköltészet iránti érdeklődés első nyomai. A román népköltészet felosztása több román folkloristánál.

II. *A)* A *nem irott* népköltészet minden tulajdonsága. Ebből:

1. *Versben.* A román népverstan. A román népköltészet nyelvezetének vizsgálása.

a) A román népköltészet legjellemzőbb triásza (tulajdonképeni dalok): a *doina* (dal), dallama s vele össze-

függésben néhány szó a román nép hangszereiről ; a *strigătura* (táncszó) és a *hora* (táncének) s a román nép táncai.

b) A népballadák, melyek alfelosztásuk szerint : vallásos (religioase, superstiţioase), hősi v. történelmi (eroice, istorice), betyár v. vitézi (haiduceşti, vitejeşti) és társadalmi (domestice) balladák.

c) A kolindák. Felosztásuk (vallásiak és világiak).

A bethlehem-járok (irozii), a csillagénekek (cântece de stea), az eke (pluguşorul), a «sorcova», a balladáskolindák.

d) Lakodalmi orációk és gyászénekek (oraţii de nuntă şi bocete).

e) Ráolvasások (descântece) és a román néphitben élő rossz és jó szellemek.

f) Talányok, szójátékok, gyermekjátékok.

2. *Prózában* (vagy részben vers, részben próza).

a) A román népmesék a mesék keletkezésének általános tárgyalásával. Tartalmuk. Külső alakjuk.

b) Legendák, adomák (snoave) miért ?-ek (deceuri).

c) Román közmondások és stereotip kifejezések.

B) a) Az *irott* népköltészet. Eredete és lényege. Néhány szó a román apokrif irodalomról s a bogomilismusról.

b) Valamit a macedóniai és istriai román népköltészetből.

C) A román folklore betűsoros irodalma rövid kritikai észrevételekkel. Idegen nyelvekre való fordítások a román népköltészet mezejéről.

III. Befejezés.

Általánosságban dolgoztam ki mindent, a mi a román folklore-hoz tartozik. Más, különösen a magyar folklore-ből vett észrevételek alapján itt-ott összehasonlításokat is tettem.

I. Általános észrevételek a népköltészetről. Eredete. Folklore. Tanulmányozásának jelentősége.

Az emberi géniusz első esztetikai terméke kétségkivül a népköltészet. Az ember kezdetben prózában beszélt, észrevevén azonban valamely magasabb kifejezés ritmikus mozgását, létrehozta a költeményt tökéletlen, gyakran igen egyszerű, de mindig ifjusággal, bájjal teli prosodiájával. *Herder I. Gottfried*, a német bölcsész-kritikus volt az első, ki a népköltészetben rejlő kincset felfedezte s ki az 1778 évi német, francia, olasz és spanyol ének-gyüjteményében az énekeket «a népek szavának» (*Stimmen der Völker*) nevezi. S valóban jellemzőbb elnevezést nem is találhatott volna! A nép szava az a költészet, mely századról századra menve át, szentséggel őrzi meg a régi traditiókat s élénk szinekkel állítja elénk a népet mindenével. A dalnokok ajkaikon, hárfáikon elzengik a nép történetét. Virág a költészet, oly virág, mely jellemzi a népet, nyelvét és hazáját, szokásait és szenvedéseit, zenéjét, sőt lelkét is! Legjobb őre a nemzeti emlékeknek; arkangyali szárnya és hangja van. «A lángok felemésztik az ecsetvégezte munkákat, a rablók széthordják a kincshalmazokat, de a népdal örök életű. Ha aljas emberek nem tudják táplálni, felmegy a hegyek közé, belefogódzik a kősziklákba s onan regél régmult időkről«, mondja Miczkiewitz Ádám lengyel költő. Ha egy nemzet az emberektől s a sorstól megvan verve s ha oda kerül, hogy a dicsőséget csak a multból maradt emlékekként ismeri, akkor a népköltészet mint valami búlehelet áramlik feléje, mint elolthatatlan vágy, «a fényes tettek elmondásába pedig keserű mosolyt csepegtet», mondja ugyancsak Miczkiewitz.

Gaston Paris szerint némelyek az indo-európai népek népköltészetének eredetét a szétválás elötti korszakban keresik; mások azt állitják, hogy az irodalmi emlékek, egy

bizonyos helyen születve, egyik néptől a másikhoz az egyének a közremüködése folytán mentek át; ismét mások azt tartják, hogy a nép szellemi termékeinek alapja az emberi szellem müködésének azonossága. Platon, egy Sokrates és Phedrus által folytatott dialogusban a népköltészetet csodálatos emlékeztető eszköznek nevezi, «csodálatosabb még az irott szonál is, mert az irott szó semmivel se mondhat többet, mint a menyit mutat». A népköltészet magában foglalja a helyi mesék naiv elbeszélését, a régi példabeszédeket — szabad, szabályhoz nem kötött versekben, vagy népprózában. Montaigne a népköltészet naivságát a tökéletes müköltészet szépségével hasonlítja össze.

Valamely nemzet népköltészeti (helyesebben: népirodalmi) termékeinek összesége képezi az illető nemzet u. n. *folklore*-ját. Azoknak tanulmányozása szintén folklore (Ethnopsichologie). Ujabb keletü tudomány, melyet Grimm testvérek alapítottak meg. (Evvel foglalkozik: az Angol Folk-lore journal; a francia Revue de mythologie, litterature populaire; az olasz Archivio per le studio delle tradizioni popolari; a német Zeitschrift für Völkerkunde; nálunk a magyar néprajzi társaság, mely a Szt. István koronájához tartozó összes népek folklore-ját felöleli). A románoknak eddig még nincs sem társaságuk, sem folyóiratuk, mely tisztán folklorista jellegü volna.

Vannak azonban román férfiak, kik a román népet komolyan tanulmányozzák. Ezek között első helyen áll Haşdeu P. B., a nagy román polyhistor, a kritikai népismei tanulmányok igazi megalapítója a románoknál. Utána következik tanitványa Şăineanu L., a kitartó munkás, azután Gaster M., Marian Fl. S. és mások. Haşdeu speciális tanulmányokat végzett a népies könyvek körül; Şăineanu különösen a miszteriozus költészetet tanulmányozta, Gaster leginkább a romántikus-vallási termékeket, Marian a mythologiával foglalkozott. Gorovei A. a «Şăzătoarea» cimü folyóiratban (1892) a népköltészeti termék-közléseket összpontosítani akarja.

Volt idő, midőn a népköltészet csak megvetésben részesült, mivel az a legalsóbb néposztály, a nyers parasztság terméke. A pedantismus kigúnyolt mindent, a mi a népnek tetszett, mindent, a mi a néptől származott. Ma már az irodalom emberei megértették, fölfogták a reális értékét ama «talált gyermekeknek», a mint Alexandri az általa gyűjtött népverseket nevezi. Megvetni a nép szellemét, mivel nem jár a literatusok utján, annyi mint a selyemhernyótól nemcsak selymet követelni, hanem hogy még pompás selyemruhát is készítsen. A népköltészetből a philologus szavakat és kifejezéseket szed, mint valami kincshalmazból. Az archeologus sok mult századbeli érdekesség magyarázatát találja meg benne. A műköltészet a népköltészetben mindig megtalálja a helyes nemezeti irányt. Ki tudja, megszületett-e volna a szép magyar, szoros értelemben vett nemzeti irodalom Aranynyal, Petőfivel és Vörösmartyval, ha ők a népköltészet tanulmányozását elmellőzik? Csak ez mutatta meg a nevezett ùttörő tehetségeknek az ő kanyargós ösvényein a helyes irányt. A népköltészet legnagyobb hasznát veszi azonban az ethnográfus, ki annak segítségével a népet minden szempontból tanulmányozhatja. A művészetek kedvelője pedig gyöngyörködhetik a szépségeiben.

A román népköltészet iránti érdeklődés első nyomai. Felosztása.

A román népköltészet egyike a leggazdagabbaknak. (Némelyek «poesie *populară*»-nak, mások «poporală»-nak s ismét mások «poporană»-nak nevezik. Hașdeu a «poporan« szót használja, azt tartván, hogy «popular» csak az, a mit a nép szeret, a mi népszerű). Fölülmulja még a franciát, a németet is. E tényt egyrészt azon körülménynek kell tulajdonitani, hogy a román nép csak későn kezdett jóformán mivelődni, úgy hogy a román nép még ma is igen sok éneket teremt, dacára annak, hogy

„Unde trece drum de fier
Toate cântecele pier“...

(a merre vasut vezet, pusztulnak a dalok), a mint Eminescu

mondja, a nagytehetségű pessimista költő ; — másrészt megjegyzendő, hogy a románoknál voltak serény gyűjtők, kik a pusztulástól, a feledésbemenéstől sok dalt mentettek meg. A román népköltészet gazdaságra nézve a szerbbel is mérkőzhetik, a melyet Vuk Karadžić gyűjtött össze s a mely minden elterjedtebb európai nyelvre le van fordítva. Az első román népköltészeti gyűjtemény ugyancsak a szerb Vuktól származik. 1823-ban a román népdalokat Magyarországon és Havasalföldön gyűjtötte. Gyűjteményét a Wienben tartozkodó Asachinak adta át, ki román dalok gyűjtésével szintén foglalkozott, de mindkettejük gyűjteménye egy Jassyban 1827-ben kiütött tüzvészben pusztult el. Az első gyűjtő, kinek munkáját eredmény koszorúzta, *Pann Antal* volt, kit Șăineanu a román folklore atyjának nevez. Őt mások követték, a mint a dolgozat bibliográfiai részében kitünik.

Mikor a románoknál irodalmi nyelv még nem volt, a nyelv géniuszát mégis megőrizte a népköltészet. A népköltészet az élő szó csorbitatlan tükre ; csak ennek alapján lehet a román nyelv igazi fejlődését nyomozni. Voltak idők, mikor a püspökök és lelkészek a templomban, a fejedelmek és bojárok a divánban idegen nyelveket használtak (szláv, görög), de az egyszerű nép a maga tüzhelye körül románul beszélt, románul fohászkodott istenéhez, románul énekelte multjának bánatos dalát, az ő szép doináját. Ezért Hașdeu, ki Putnoky M. szerint (l. «Ungaria«, 1892, 7 sz.) «egy tekintély, ki tudományban korát megelőzi», a «Magnum Etymologicum Romaniae» c. monumentális munkájában a román népköltészetből nagyon sokat idéz. A népköltészetben tisztán meg van őrizve a román nép gondolkodási módja, szelleme, melynek menedékhelye hosszú időn át csak a román paraszt ember családjának szentélye volt. S a politikai, de leginkább egyházi téren való sok idegen befolyás mellett is csodálatra méltó, hogy a román nép gondolkodásmódja oly csorbitatlanul meg lett tartva.

A román népköltészetbe foglalt természeti szépségeket

az idegenek is megcsodálják. Im' hogyan nyilatkozik róla Dr. Scherr János (l. Illustrierte Geschichte der Weltlitteratur, I, 450 l.): «Egy oly népnek, mely — mint a moldovlach is — annyi hévvel szereti a zenét és a dalt, zengzetes nyelvét természetesen korán kellett használnia a költészetben. A népdal mint a közvetlen érzelem lyrikai kifakadása vagy mint a történeti emlékek legendaszerű kiállítása terjedt el». A román népköltészet eredeti, kézzel fogható bizonyitéka a román nép élénk képzelő tehetségének, természet iránti szeretetének s éles elméjűségének. Mikor a román nyelvtanok száraz nyelvészeti értekezéseknél egyebek nem voltak s mikor az irodalomban chaotikus zürzavar uralkodott, a népköltészet mutatta meg az igazi utat. Ő «megbecsülhetetlen tárháza a magas eszméknek, bánatos érzeményeknek, babonás hiedelmeknek, ősi szokásoknak s leginkább eredetiséggel tele költői szépségeknek, melyeknek más irodalmakban párjára nem akádhatni» (Alexandri: Poesii pop. ale Rom., XI l). Az alak frasisban és stylusban tulságos mértékhez szokott fülünknek rudidimentálisnak tetszik, de a költészetben kifejezett gondolatok mindig értékesek. Egyszerűségében rendkivüli erő rejlik, mely megkap, elragad. «A népköltészet a nép érzelmeinek élő evángeliuma», — mondja Petrașcu M. (Scriitori rom. contimp., IV k.).

A román népköltészetet különböző módon osztályozták azok, a kik vele foglalkoztak. De senki sem osztotta fel a poetikai fajok szerint: epikai, lyrai és drámai költeményekre, mivel dráma nagyon kevés van (az is idegen származású; l. «Irozii»), az epikai elem pedig a lyraival össze van keveredve, fonódva. A balladákban pl. a hős iránt a román ember rokon — vagy ellenszenvet érez, tárgyilagos nem maradhat, hanem érzelmeit ki kell fejeznie. A «Codreanul» c. balladában:

„ . . . . . .
Ear Leonte — arnăutul,
Înghiți-l-ar pământul!

Glonț de aur că scotea,
Pe *Codrenaș mi*-l lovia . . . " ;

magyarul :

Akkor Leonte vitézlő,
Hogy a föld vegye magába!
Aranygolyókat szed elő,
Kodrenásom felé hányja . . .",

a 2. sorban Leonte, a pandur elleni gyülölet megnyilatkozását látjuk, a «Kodrenás» — kicsinyítésben pedig s a «mi-l» datívus ethicusban a «Codreanul» iránti szeretet megnyilatkozását.

Densușianu Áron az «Istoria limbei și literaturei române» c. kézikönyvében (Bukarest, 1885) a román népköltészetet korszakok szerint osztja fel. Az első korszak, szerinte, a «regés korszak», a román nép megalakulásától 1300-ig ; a második a »hős korszak«, 1300—1700-ig s az utolsó a »vitézi énekek kora«, 1700 — napjainkig. Az első korszakba a meséket helyezi, a másodikba a kolindákat. Pedig nehéz dolog meghatározni s eldönteni, hogy a költemények bizonyos faja mikor született. — A többi szerzőtől valamennyitől megállapított általános felosztásként elfogadható a »nem irottra« s az »irottra« való felosztás. (l. Gaster: Chrestomatie rom. ; Hașdeu : Cuv. din bătrâni; Teodorescu : gyűjteménye ; dr. Moldován : Alsófehér vármegye román népe ; Șăineanu : Ist. fil. rom. : Adamescu: Noțiuni de ist., limbă și lit. rom. stb.) Kevés eltérést csak a második osztály (irott) alfelosztásánál találtam. Némelyek ugyanis az első osztálynál a versre és prózára való megkülönböztetést nem teszik meg, mások a költeményeket azon korok szerint tárgyalják, a melyekben elénekelni szokták. E felosztást különben a mult század elején Görres tette legelőször. (Die teutschen Volksbücher, Heidelberg 1807.) Ő a népirodalom e két ágát közös forrásból származtatja ; a mi különben nem áll, mert épen ellenkező irányokból jőnek elő s igy egyesülnek. Az egész nem irott népirdalom Hașdeu felosztása szerint : I. A költői nem (ballada, dal, karácsonyi ének, bethlehemes énekek, rá-

olvasás, orátio); II. Tanulságos faj (közmondás, idiotizmus, talány); III. Elbeszélő faj (tráditio, anekdota, mese.)

II. A román népköltészet közelebbről.

A nem irott népköltészet.

»A román ember költőnek született«, mondja versgyűjteményének bevezetésében Alexandri. »Politikai helyzeténél fogva hősköltemény nem alkotott, de igaz, hamisitatlan közvetlenséggel dalolt; alkotásai e nemben valódi remekmüvek, gyöngyök«. (l. Dr. Moldován G.: Alsóf. vm. rom. népe, N. Enyed, 1899, 198 l.) A nem irott népköltészet az egész nép terméke; szerzője és keletkezési ideje ismeretlen. Önként, öntudatlanul és minden célzat nélkül keletkezik. A benyomás eredménye. Egy önkéntelen érzelem a dalt, egy katasztrófa a balladát, egy eszmetársulás a talányszót szüli, stb. Egy valakitől megalkotott dal már akkor nem a szerzőé, mert a dal minden individuális jelleg nélkül a légben szabadon szárnyal, valaki fölfogja, azután egy másik s egy harmadik, mindenki told hozzá vagy tetszése szerint kihagy belőle valamit, mint az olasz énekesnő, ki dalát hangulata szerint megváltoztatta, mert neki ugy tetszett (così mi viene). A dal a nép vérszerinti leánya. Kollektiv az eredete, állhatatlan, változó az élete. Az uralkodó elem benne a lyrai. A nem irott népköltészet termékei gyakran keresztezik egymást. Irva lehet és még sem irott, mert eredetileg ilyen volt: nem irott, egy bizonyos formában valamely termék ritkán jegecesedik meg, hogy aztán a nép között így terjedjen el...

1. Versben.

Ha a nem irott költészet külső köntösét szemügyre vesszük, versben és prózában való költeményt különböztetünk meg. Költemény prózában!... kissé furcsa! Dr. Meltzl Hugó tanár úr állitja, hogy költemény prózában nem

lehet, mert a költemény rendeltetése a fület gyönyörködtetni, a mi pedig a prózai beszédben nem történik. Bármelyik prózában levő költői termék, mondta, nem egyéb mint csak csontváza az illető költeménynek, mint pl. a regény az eposz csontváza. De általánosságban elfogadnak mégis prózai kész költeményeket.

A román népköltészet verselése egyszerű. Versszakokat nem használ; két egymásután következő sor, melyek egymással rimelnek (olykor roszszúl is), versszaknak vétetik. A verssor rendesen 8 szótagból áll, gyakran azonban 6-ból, sőt 4-ből is. A rithmus gyakran trochaikus, néha dactylicus természetű. A versformák tehát

(– = hangsúlyos ; ˘ = hangsúlytalan) :

– ˘ – ˘ – ˘ – ˘

Frunză verde sălcioară

(Zöld levelű fűzfácska)

– ˘ – ˘ – ˘ – ˘

Puiculiță bălăioară

(Szőke hajú galambocskám).

Az utolsó szótag gyakran hiányzik.

Más formák : – ˘ – ˘ – ˘ ;

– ˘˘ – ˘˘ – ˘˘ – ˘ ;

– ˘ – ˘, stb.

Általában a román népvers nagyon pajzán és szabad. A rim helyét gyakran csak assonance foglalja.

Helyén valónak tartom, ha itt a népköltészet nyelvi sajátosságairól is szólok. A román szeret sokat beszélni ; innen van bizonyos verssorok folytonos ismétlődése, — melyeknek mind megvan a maguk bája, épen úgy mint a homerosi költeményekben. A refrain a karácsonyi énekekben talál különös alkalmazást. A nyelv mindig a helyi népnyelv ; innen van a népköltészet jelentősége a dialectusok tanulmányozásánál. A »dativus ethicus« is gyakran van használatban. Idegen tulajdonneveknél gyakori a népetymologia :

»*Câne creț! arde-te-ar focul,*
Că mi-ai mâncat tot norocul...«

(Königgrätz! égetne el téged a tűz, mert minden szerencsémet tönkre tetted...). A figurák és a trópusok nagyon használatosak. Igy, mivel a fenyőfák között a hasonlatosság nagy, a testvérek is gyakran a „brazi« elnevezéssel vannak helyettesítve. Az euforikus *d* is fordúl elő: »d'albe floricele» (fehér virágocskák). Szép inversio ez: »Ear pe Olt că ce mi-și vine«. Azután a

»de fulg de ninsoaiă,

neatins de ploaiă« ban a rim kedvéért *r i*-vé változik. A személynevek, ha két szótagnál hosszabbak, gyakran megrövidülnek: Ria (Maria), Ghiola (Marghiola), Drina (Alexandrina), stb. A magánhangzók is változnak: Troian (Traian). Román ember vérbelijéhez per: *frate* (testvér) fordúl; az asszony férjét: bade, bădiță, bădișor, bădică szavakkal szólítja meg; a férfi az asszonyt: lele, leliță, lelișoară, lelică szavakkal. Budapest »Buda nouă« és »Buda vechiă« nevek alatt ismeretes (l. a Teodorescu-féle gyűjteményben:

»*Ci suntem de departe,*
De peste șepte sate;
Dela Buda nouă,
Pe unde mâța ouă;
Dela Buda vechiă,
Pe unde mâța strechiă« . . .

t. i.: Hanem messziről valók vagyunk, hét falú határán túlról; az uj Budából, a hol a macska tojik; Ó-Budából, a hol macska futásnak ered),

Egyéb e nemű megjegyzéseket majd a költészet egyes fajainak tárgyalásánál fogok tenni.

a) **A dal, a táncszó és a táncének.**

A román népköltészet birodalmából a legjellemzőbb, legszebb és leggazdagabb az u. n. »doina«. A doina tu-

lajdonképeni dal. »A népdalt nemcsak mint szórakoztató csecsebecsét, játékszert tekintsük, hanem mint valódi művészi becsű műfajt« (l. Gyulai Ágost kritikája Dalotti Ödön féle »Magyar népdal« c. mű felett, Philol. Közlöny, 1898). A román nép megmondja mi a doina, leirja egész lényében, egyszerüen, de érthetően:

Doină, doină, cântec dulce!
Când te-aud, nu m'aș mai duce.
Doină, doină, viers cu foc!
Când răsuni, eu stau în loc.
Bate vânt de primăvară,
Eu cânt doina pe afară,
De mă 'ngân cu florile
Și privighetorile.
Vine iarna viscoloasă,
Eu cânt doina 'nchis în casă,
De-mi mai mângăiu zilele,
Zilele și nopțile.
Frunza 'n codru cât învie,
Doină cânt de voinicie.
Cade frunza jos în vale,
Eu cânt doina cea de jale.
Doină zic, doină suspin,
Tot cu doina mă mai țin,
Doină cânt, doină șoptesc,
Tot cu doina viețuesc!

Magyarul körülbelül:

Népdal, népdal, édes nóta!
Érted nem mennék el soha.
Népdal, népdal, de tüzes vagy!
Mikor zengsz, néma az ajk.
Pajkos szellő érint engem,
Dalolok, ha már kimentem.
Játszadozom a virággal,

Azután a csalogánynyal.
Jönnek téli hóviharok,
Házban zárva, csak dalolok.
Napjaim igy telnek el,
Dalolva nappal, éjjel.
Ha levél zöldel a havason
Éledésről szól a dalom,
Ha a száraz levelek
Ellepik a völgyeket,
Dalolok bús éneket.
Bús a dalom, vig a dalom,
A notázást el nem hagyom.
Dalolok, dalt susogok,
Élni csak dallal tudok.

A doinák a román szív bánatos panaszai; igazi szomorú, epekedő és szerelmi dalok. Ők csak a románság tulajdonát képezik. »A régi népdalok, a doinák, kétségkivül az eredetiség bélyegét hordják magukon« (dr. Scherr a fn. műben és helyben). Doinák keletkezésére legalkalmasabb a csendes élet és leginkább az évszázados szenvedés rí ki belőlük. Búban az ember hajlandóbb érzelmeit dalokban önteni és képesebb a szív érzékeny húrjait rezgésbe hozni. Az uralkodó elem bennük mégis a szerelem, úgy mint az olasz népdalokban a kényesség, gyöngédség és szerelem érzete, vagy mint a görögökben a tűzes szenvedélyek, a boszúállási vágy. A doinák alkotják a román népies lyrát a szó szoros értelmében. »A román népdal egyszerű, de annak minden gondolata igaz; minden érzése valódi, a szív mélyéből eredő; ő az, mely összeforrasztja a szíveket, mely leszállít mindenkit oda, a hol nem a rang, de maga az ember áll« (Dr. Moldován Gergely: Koszorú a román népk. virágaiból, Kolozsvárt, 1884, i. l.).

A »doina« szót Cihac a magyar „dal, danol, dalol« szavakból származtatjà (Dictionnaire d'étymologie dacoromane). Szerinte tehát a »doina« magyar elem a román nyelvben. A lithvánoknál is van — ugymond — dainá.

Pedig ez s a »doina« nem azonosak. Haşdeu szerint e szó dák eredetű (daina). Cantemir, Rössler és mások szintén így vélekednek.

A doinák a román költészet igénytelen vadvirágai. A Kőrösök völgyeiben »hore« névvel jelöltetnek s »a horì« annyit tesz mint bánatos dalt énekelni. Feltalálható a doinában az emberi szív minden értelem-árnyalata. A szerelmen s az ezt követő örömökön vagy fájdalmakon kivül tárgyát képezik továbbá az átkok; vannak azután vitézi (haiducești) és katonai doinák. A táncszókkal együtt, melyek inkább csak satirikus megjegyzései a román éles szellemességnek s a melyeket a táncosok éneklő hangon kiáltják, a doinák a románságnál a bánatos pillanatok kitörései s az örömmel telieknek tanúi. E dalokban a románoknál mindenütt ugyanazon megindító mélabút, ugyanazon pajkos örömet találjuk, mert a román géniusz itt s a Kárpátokon, a Dunán s a Milkovon túl egy és ugyanaz. A katonai doinák csak nálunk, Magyarországon és Bukovinában speciálisak. A román ember sok kinzásban részesül a katonáéknál, a »neamțu«-nál (a németnél). E kinzásnak ad is kifejezést a doinában. Részben gyülöli is a katonai életet, mint az olasz is. (v. ö. »Anche l'avversione alla vita militare domina tra i generali caratteri della poesia popolare italiana«, Rubieri idézett müvének 549 lapján). A doinában nagy kutya a német; mikor a csapatot megállitja »nem is veszi már ő számba, hogy kettő nincs a glédába«. Nehezen hagyja el a román falujáit s benne kedvesét, hogy a »császárnak« szolgáljon. »Német, mondja, nem fáj a lelked, mikor a csákómon vért látsz, a mi a fejemből sugárzik ki?«. A katonaságnál a katona gyertya és pap nélkül hal meg, a halott mellett nincs ott az anya s a szerető, hogy megsirassák, hanem a dobos a dobbal, a kürtös a kürttel. Gyakran békét kér az »împăratul«-tól. Elkeseredésében szörnyű átkokat mond a katonaságra:

»*Dare-ar Dumnezeu un foc,*
Să ardă Sibiiul tot:

Să rămâie numai parii,
Să se 'nțepe ghinărarii;
Ghinărarii și maiorii,
C'aia cătănesc feciorii!

(»Bár adna az Isten egy tüzet, hogy egész Nagyszeben égjen el! Csak a karók maradjanak meg, hogy a generálisok s az őrnagyok zuzódjanak beléjük, mert ők katonáztatják a legényeket). Az anyjának küldött levelében a katona odajegyzi:

«În tuspatru cornurile
Scriu cu lacrămile mele;
În mijloc pară de foc,
Că nu am nici un noroc!»

(Mind a négy szegletén könnyeimmel irok; közepén tüzláng, mert semmi szerencsém sincs). A hadszolgálat isten csapása. A román katona vakon engedelmeskedik a parancsnak. Tréfálkozó természeténél fogva a szolgálatra vonatkozólag gyakran szátirákat is készit:

De-ar fi pușca de cucută,
Bucuros aș fi răgută!
De-ar fi pușca de himeiu,
Reghimentul de femei,
Bucuros aș cătăní
La compania mândrí!»

(Ha bürökből volna a puska, édes örömest lennék én ujonc; ha a puska komlóból, az ezred asszonyokból állana, szeretőm századánál szivesen katonáskodnám).

«Ha szeret (a román), csak kedvesének él; ha gyülől, csak a boszúra gondol; ha szenved, neki adja magát a bánatnak s nem vár rá gyógyulást» (dr. Moldován Alsóf. vm. r. n. 242 l.). A doina bölcsője a szabad természet, melyet a román végtelenül szeret. A hosszú pásztorkodás s a szabadban való élet szoktatták ehhez. Boldog szerelmében ő az egész természetet megszólitja. Szomorú dalai a szerelemben való csalódást, a hütlenséget, a fájdalmakat éneklik. A vágydalokban (de dor) az elégedetlen, epekedő

lélek nyilatkozik. A doinát férfiak és nők egyaránt éneklik. A szerelem hatalma oly nagy, hogy azt a doina a halál hatalmával azonosnak mutatja. A kedves több mint az atya és az anya. A román ember kész meghalni a fekete szemekért, a tömött szemöldökért; az unalom megöli őt; a bűn fészke a szerető kacsintó szeme, selymes szempillája; az ő édes csókja csupa méz. A kicsinyitéseket gyakran és hatásosan használják:

«*Foaie verde* aluniță,
Cât am trăit pe lumiță
Na'm văzut verde frunzuță
Ca la mândra 'n grădinuță.»

(Mogyorócska-zöldlevél, a mennyit a világocskán éltem, oly zöld levelecskét nem láttam, mint kedvesem kertecskéjében). Vagy:

«*Fluieră din fluieriță*,
Să ies și eu la portiță,
Să-ți mai dau a mea guriță!»

(Furulyácskával furulyázzál, hogy a kapucskába én is kimenjek, hogy csókocskát adjak!). A csók a doinában: édes száj, lágy ajak. A szerető nagyon fel van dicsérve:

«*Câtu-i țara românească*
Nu-i ca fat' ardelenească!»

(Egész Románországban nincs olyan, mint az erdélyi lány). A «leliță» szagja kellemes:

«*Lelea cu mărgele multe*
Amiroasă-a flori mărunte!„

(A sok nyakgyöngyű babámnak apró virágos illata van). A magányt és a távollétet a kakuk által jutatja kifejezésre:

«*Cucule*! *de unde ví?*
— *Dela Cluj, dela Sibí!*
— *Dar de mândra ce mai ști?*

(Kakuk madár honnan jösz? — Kolozsvárról, Nagyszebenből. — Hát kedvesemről mit tudsz még?) A nap személyesitve van:

«*Soare, soare, sfinte soare,*
Ţine, ţine ziua mare,
Că mi-i mândra călătoare!»

(Te nap, te szent nap, tedd csak nagygyá a napot «dies», mert kedvesem útban van!). Mikor a román embernek nincs kinek tudtára adná keservét, tudtára adja ezt a fenyőfáknak és a hegyeknek (brazilor si munţilor). Az árva keserves dala:

«*Strugurel bătut de brumă,*
Rău e doamne fără mumă;
Strugurel bătut de piatră,
Rău e doamne fără tată!»

(Dércsípte kis szőlőgerezd, istenem, beh rossz anyátlanul, jégverte kis szőlőgerezd, istenem, beh rossz atyátlanul). Egy szép román doina jó magyar forditásban:

«*Sárga csőrű kis madárka,*
Mért daloltál távozásra?
Sárga csőröd bár kihullna,
Fajod bár ma kipusztulna!
Vagy nem láttad te e szivbe
Szerelmemet lánggal égve?
Jégdarab a szivem már ma
S nincs remény a vidulásra».

(ford. *Dr. Moldován G.*).

Vitézi doina (Jianul):

«*Dare-ar bunul Dumnezeu,*
Să umble şi plugul meu,
Să pun, să brăzdez ales
Unde-o fi codrul mai des,
Să trag brazda dracului
Din mai susul dealului
Drept uşa bogatului.»

(Bár adna a jó isten, hogy az ekém is járjon, hogy mély barázdát vágjak ott, ahol az erdő legsürübb lesz, — hogy a hegy tetejéről egyenesen a gazdag ajtaja elé ördögbarázdát húzzak). A román leány ideálja az egyszerü és egészséges pásztorfiu. Tágabb értelemben vett hazafiság nincs a doinában. A román csak a maga falujáról, hegyéről, gazdaságáról tud, melyeket nagyrabecsül s ha tőlük eltávozik, haza kivánkozik. Makacsul ragaszkodik a földhőz, melyben ősei örök álmukat aluszszák. S ez a doinában mind kifejezésre is jut. Más népekről gunyverseket csinál (Ungur, bungur . . .; Neamț, cotrofleanț . . ., vagy: «Zi, Țigane, că-ți dau carne, C'o murit un cal în vale, t. t. Húzd rá, cigány, mert hust adok, mert a völgyben egy ló döglött meg).

Vannak bizonyos u. n. vegyestartalmu doinák. Ezek közé sorolandók az u. n. bölcső-dalok, melyekkel a jó román anya gyermekét elaltatja. Egy ily dal:

«Culcă-mi-te, culcă, culcă,
Că-ți aduce mama turtă!
Vino dulcă de mi-l culcă
Și tu somn de mi-l adormi;
Vino cioară, ia-l în poală
Și tu țarcă de-l înțarcă!» —

Minden doinát bizonyos dallamon énekelnek. Doinadallam igen sok van; a doinák tartalma szerint váriálnak, mindig busongóak, panaszosak. «A román nép úgy nyelvében, mint bármely mástól különböző zenéjében, tisztának mutatkozik. A román dallamok eredeti s olykor, mondhatni, szilaj zengzetük miatt a nyugati népek előtt nagyon különöseknek tünnek fel s inkább melancholikus jellegüek. Melancholismusuk némelykor édesen ringató, máskor fájdalmas. Vannak egyes titokzatos részeik, melyek égő s a sziv mélyén rejlő vágyakat jutatnak kifejezésre, s amelyek bizonyos melodikus panaszban nyilvánulnak, mondja Ehrlich Henrich, a tehetséges zenész (l. România literară, Jași, 1885). Ezek az eredeti s egyszerü dallamok,

melyek müvészi összhanggal nem birnak, mindmegannyi panaszos szózatok, melyek a szenvedések és az elkeseredés egész történetét foglalják magukba s a melyek a lelkek mélyéig hatnak. S abban a szomorú dallamban egyszerre, mint a villám, egy élénk, gyors, váratlan táncrythmus cikkázik. Vagy, miután doináját befejezte, szive keservét kiöntötte, az éneklő örömkiáltásba tör ki (iuha! măi!), a bánatot már megelégelvén.

Ide jegyzek két typikus doinadallamot, a melyeket egy a zenében otthonos egyetemi kollegámtól annak idején hallottam. Az egyikben csak busongó hangok zengenek, második végén s a refrainben (tralala) örömhangok jutnak kifejezésre:

I.

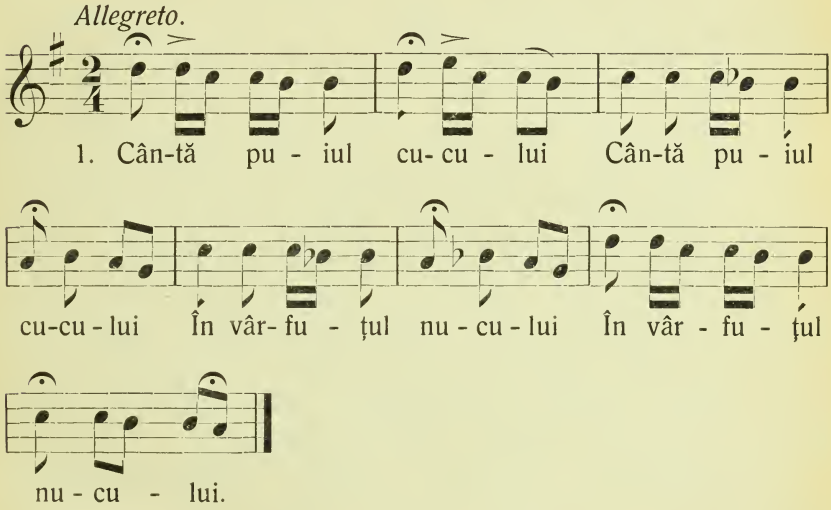

2.

Aşa cântă de cu jale (bis)
De pică frunza pe cale (bis).

3.

Aşa cântă de cu dor (bis)
Frunzele în vânt că zbor (bis).

II.

Lento.

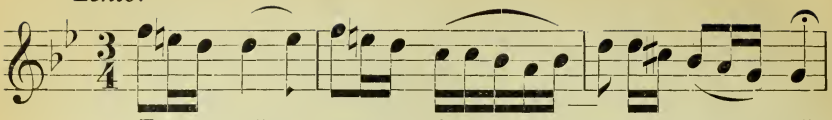

Alegro.

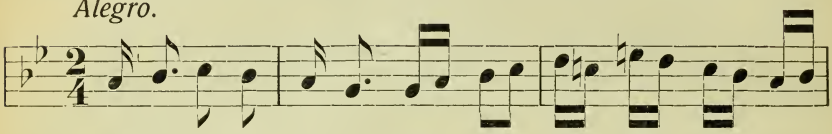

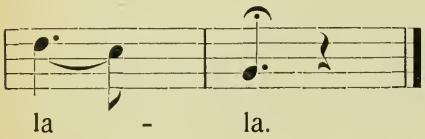

Ki nem hallott volna nyáron valamely faluban egy-egy vontatot dalt, melyet az esti csendben valamelyik magános juhász a távolban elfurulyáz, mialatt gondolatai, lelke, kedvesei körébe tovaszállanak? A doina az, melyben a juhász a szövegnélküli dallamban, érzelemvilágát kifejezésre juttatja. Oly egyszerü az a hangszer, a melyen játszik és mégis oly szép hangokat csal ki belőle! A románnak t. i., mint minden népnek, megvannak a maga hangszerei, melyeken különösen megható dalait játszsza.

A hangszerek, melyeket a román használ, általában a következők: a hegedű (vioara, lăuta, dibla); a koboz, melynek hurjait lúdtollal pengetik; a tömlősip v. csimpolya, mely különben a Romániában letelepedett bolgárok kedvelt hangszere; a bükkfa kérgéből készitett pásztorsip; a furulya; az u. n. «caval» (a furulyának egyik neme), mely mélyebb és rezgő hanggal bir; a «tulnic», (tárogatóféle, különösen Erdélyben, régibb időben, a havasokon); Pán furulyája stb. Mindezeket leginkább a hegylakó román-

nok használják. Ezekhez számitható még a doromb (drâmba), melylyel a gyermekek mulatnak és a levél, melyen a legények (néhol a lányok is), ajkaik közé téve, a legszebb nótákat bámulatos ügyességgel fujják. (l. erre vonatkozólag Odobescu A. francia müvét: «Notice sur la Roumanie» Scrieri literare şi istoriceban, II. 129. lap).

Az orchestrákat a románoknál a hegedüs cigányokból álló hagyományos bandák képezik. Ezek a cigányok, hangszereikben játszva, a fejedelmek és a bojárok udvaraiban énekeltek. Hires volt mint doina-énekes a moldovai Barbu, a hegedüs (Barbul lăutarul), kit Liszt is, a hires szerző, megcsodált. «Doina Barbului» a román népzenének egyik halhatatlan remeke.

Alexandri, «ki nem restelte fülét a népmuza szerény hangja felé hajolni . . . a hegyeket s a mezőket járni, hogy a népmuza gyümölcseit összeszedje . . .» (Dr. Beu, az 1905-ben Nagyszebenben tartott értekezéséből) nem tesz különbséget a dalok s a táncszók között. Bârseanu A. (l. Jarnik-Bârseanu : Doine şi strigături din Ardeal, 475 old.) szintén mondja, hogy az, amit Havas-alföldön, Moldvában és Bukovinában «horá»-nak neveznek, nálunk «strigătură». Alexandri szerint a «hora» egy tánc, amelyet dallam szerint eltáncolnak és a táncszók, melyeket a táncosok rögtönöznek, mind csak kiegészitő részeit képezik. A táncszó vidám, tréfás, szatirikus jellegü. A táncszó quasi népcouplet ; enyelgő szellemesség, nyájas bók vagy csipős megjegyzés. Benne a tánc, a zene és a költészet egymással egyesülnek, egymást kölcsönösen kiegészitvén. Ily táncszó :

«Férjhez menni szeretnék,
Málét gyúrni ha tudnék.
A lapátra ha teszem,
Előbb meg kell kötözzem».

(Dr. Moldován emlitett néprajzi müve, 247 old.) Jellemző és érdekes micsoda táncszó hangzik el egy táncoscsapattól táncra kényszeritett szász ember szájából:

«Chite Honți cu șisme mari
Toate hoațe si tălhari;
Chite vomeni de pădure
Toate vomenile bune».

(Jarnik-Bârseanu-nál, 472 l.) Magyarban: A hány nagy csizmájú Honc (Hans, Johann) van, mind tolvaj és gazember; a hány erdei lakó (-román), mind jó ember.

Külön dolgozat volna azt a befolyást kimutatni, melyet a magyar nyelv szókincse az erdélyi horák és doinák nyelvére gyakorolt. Emlitek egy pár átvett szót: țuc, beartă, fele, sfârtar, tulai, hușoș, hasnă, hegheș, drăguț, fodor, băgău, țipău, bănat, cătană, stb.; ökör- v. tehénnevek: Virag, Bodor, Cendea, Rendea, Daru, Barna stb. Nagy ez a befolyás különösen Biharban.

(Azi vară la ărătaș
Pus-am mândro făgădas,
Că pe tine te-oiu lua
Și-i fi menosóna mea.
Hai mândruțo lelcu meu
Să te strâng la chebeleu).

A doinákban nincsen csipősség, a horák gyakran pikánsak.

A legtöbb doina és táncszó (némely ballada is) «frunză verde de . . .», «foaie verde . . .», «foicică . . .», »floricică floricea» s több efélével kezdődik; hivatkoznak t. i. a románoknál ismeretes növények virágjára, levelére. Az olasz is «fiori di . . .»-vel kezdi énekeit, — mig azonban nála a virágnak a dal tartalmához semmi köze sincs, addig a románoknál a növény a doina tartalma és alaphangja szerint van megválasztva. A szomorú fűzfa az árva állapotát jelenti, a fenyőfa vitézségét, a rózsa (rozmáring) sze-

relmet, a bazsalikom bájt, a tővis haragot stb. Példák: (Jar.—Bârs.-féle gyűjteményből.)

«*Frunză verde mărăcine,*
Cum nu-i Nemțu mare câne?»

(Tüskebokor-zöldlevél, hogy ne volna nagy kutya a német ?).

«*Frunză verde lapte acru,*
Mă băgaiu slugă la dracu . . .»

(Zöld levél, savanyú tej ; szolgának szegődtem az ördöghőz). «Frunză verde» tehát annyira szokásos, hogy mindenféle tárgyra alkalmazzák, nemcsak növényekre.

«*Frunză verde de himeiu,*
Maică, din copii tăi
Toți au casă, toți au masă,
Numai eu trag la pedeapsă!»

(Zöld levelű komló ; anyám, gyermekeid közül mindeniknek van háza, asztala, csak én szenvedem a büntetéseket).

«*Foaie verde păr uscat,*
Tinără m'am măritat
Și rea soacră-am căpătat . . .»

(Zöld levél, száraz körtefa, fiatalon mentem férjhez és rossz anyóst kaptam).

«*Foaie verde buruiană,*
Vai maică, m'a scris cătană.»

(Z. l. burján ; jaj, anyám, katonának besoroztak).

«*Foaie verde trei nuiele*
Prăpădi-te-ai badeo 'n iele . . .»

(Zöld levelű három vessző, pusztulnál köztük édesem).
A románokon, olaszokon és magyarokon kivül

(*Bazsarózsa ne virágozz !*
Reám kincsem ne várakozz!)

más európai népeknél az ilyen levelű bekezdés nem található. Az állatvilágból gyakran megszólítja a román dal a kakukot, a bánat, magánosság és a természetbeli ujjászületés kifejezésére. A kakuk és a zöld levél között különben nagyon természetes az összefüggés.

«*Cucule cu peană sură*
Ce tot cânți la noi pe șură?»

(Szürke tollu kakuk madár, mit énekelsz folytonosan a mi csürünkön?)

»*Vine cucul de trei zile*
Peste văi, peste movile.»

(Három napja jön völgyek és halmok felett a kakuk).

Alexandri költővel szemben, ki azt mondja, hogy ezek a tulajdonságok olasz eredetüek, Hașdeu azt állitja, hogy a kakuk és a zöld levél használata a doinában, amit a románnak a természet iránti nagy szeretete indokol, dák eredetü. «A Kárpátok súgták ezt a románoknak,» mondja (l. Magyar-román szemle, szerk. dr. Moldován, II. évf. 1. sz.: «a frunză verde költészete» cim alatt). Dr. Moldován Gergely (Alsófehér vm. r. n, 199—201 l.) ezt cigány befolyásnak veszi. Ő kimutatja, hogy a cigány-dalok is igy kezdődnek meg (patrinori luludi . . ., patrin zeleno kurmi . . . stb.). A román fejedelmek s bojárok udvaraiban éneklő cigányok vitték ezeket be a román népköltészetbe. A cigányok élete meg épen alkalmas a kakuk és a frunză verde eléneklésére, mondja. Hivatkozik különben arra is, hogy a Kuco-Vláchoknál ez nincs meg, pedig ők is pásztorkodnak.

Mondtam, hogy a táncszókat a román a tánc lefolyása alatt rögtönzi. Ő nagy táncos. Legelterjedtebb tánca a lassú és méltóságteljes «hora», kecses és igen szép mozdulatokkal. A hegyi lakóknál a «mocăncuța», — ketten járják, egymást kézen fogva, — hasonlit az olasz tarantellához. Következik a «călușerul», mely nagyon férfias, hősies jellegű, a melyet rendesen 12 férfi nemzeti öltözetben táncol. Nem tudom, mennyiben igaz Odobescu A. azon álli-

tása, hogy ezek csatákat szimulálnának. Klain Sámuel a «căluşeri»-ben a római Salii papok vernalis ünnepléseinek nyomait látja. E papoknak volt egy Sallii Collini nevezetű collegiumuk. (Coli Sali—Căluşeri?). Más táncok: a «Bătuta», «Ardeleana» (még Dobrudzsában is elterjedt), «Sârba», «Brâul», «Haţegana», «Someşana» stb. (Egyik «Ardeleana» s egyik «Sârba» zenéjét lásd: Dr. Moldován: Alsóf. vm. r. n. 306—307. old.).

b) **A ballada.**

A mennyiben a doinák és táncszók után a legtöbb jellemző román vonást a balladában találtam, áttérek most erre.

Vannak a románoknak traditionális történeti énekeik is, melyeket «cântece bătrâneşti» v. «cântece vechi»-nek, ujabban pedig «balade»-nak neveznek. E balladák és az igazi skót és a magyar balladák között lényeges külömbség van. Hiányzik ugyanis belőlük a hatalmas drámai elem, igen sokat mondanak el, elbeszélnek minden részletet s gyakran epikus természetű ismétléseket tartalmaznak. A román balladák terjedelmes verses krónikák, melyekben a valóság és a képzelet egymással egyesül. Az ilyfajta vallási és harcias énekek minden nép első annaleseit képezik. A magyaroknál pl. ott van a hun-, magyar- és királymondakör, melyeket eredeti alakjukban nem ismerünk ugyan, de valószinüleg ballada-félék voltak. Valamint a magyaroknál a balladákat a régi regések, igricek, hegedősök énekelték, úgy a románoknál is a balladákat éneklés alatt alkották. Fájdalom azonban, csaknem minden balladallam elveszett. Csak egy-egy öregebb apó tud még balladákat énekelni. Borgó-Prund környékén egy ballada dallamára táncot járnak.

Egy történeti esemény vagy egy fenségesebb természeti jelenség a románnak imponált s arra késztette, hogy költeményt teremtsen. Azért Şăineanu a balladát «az események hosszas visszhangjának» nevezi. Verssorai rendesen 7 és 6 szótagból állanak. Költői szépségekben azon-

ban ezek sem szegények. A csodálatosság bennük nagy szerepet játszik. Ezen alak: «alelei» (elelei, oliolio, aoleo) leginkább boszúságot kifejező felkiáltás; idegen befolyásra vall. Görögül: ἐλελεῦ, αἴλινε, ὄλολυ; egypt. *lulu;* szerb. *lele, lalo.* Így kiált Toma Alimoș Mane után, ki azt megvágta:

«*Alelei, fecior de lele,*
Căci răpișI zilele mele!»

(Hej! te bitang! hogy napjaimat elraboltad!) Előfordúl a román balladákban a «trânta dreaptă» (igazságos birkozás) az erők megmérésére:

«*Ei de brâe s'apucau*
Și la luptă se luau»,

ami a római gladiator-vivás egy reminiscentiája. Dobrudzsában még ma is dívik (pehlivania). Ott van aztán a keresztbarátság kötése (frăția de cruce), a román nép altruismusának fényes jele.

A balladák keletkezésének ideje a románoknál a 16, 17 és 18. század, mikor a román társadalmi-politikai élet nagyon zajos volt. A törökök ugyanis sok ballada alakulására adtak alkalmat, ugyszintén a későbbi fanariota-elnyomás is.

Teodorescu belefoglalja gyüjteményébe a balladák mellett a természetbeli dolgokról szóló költői elbeszéléseket is, azaz a legendákat.

Vannak titokzatos v. napi (solare), történeti, vitézi (haiducești) és társadalmi (domestice) balladák. A napi balladák keletkezési idejét a legrégibb korszakokig viszik a pogányság idejéig vissza. Csak igy található fel bennük annyi pogány mythologiai elem. Egy ily ballada pl. a «Soarele și luna» (A nap és a hold). A nap és a hold (Apollo és Diana) legendáját eszményiti, a néphitnek megfelelően, mely szerint a nap a holdat, testvérét, nőül akarta venni; a hold azonban inkább hajadonnak akart maradni, azért a tengerbe ugrott és átváltozott csukává; de kifogták, az égre dobták s arra lett kárhoztatva, hogy ő a napot, a nap meg őt űzze:

Am járjatok egymást látva,
De örökre ugy elválva;
Nap és éjjel tele vággygyal,
Szivetekben égő lánggal,
Lépten-nyomon egymást űzve
A kék éget megkerülve,
A nagy földet melegitve!

(Forp. Dr. Moldován G. : Koszorú . . .) A pogány elemek itt szemmel láthatók. A hold «Ileana Cosânziana»-nak van elnevezve (Sancta Diana), a nap pedig 9 lovas fogaton jár, mint a régi görögöknél Phaeton. A nagyon közeli rokonok közötti szerelmeskedés alaptételét megtaláljuk Oedipus és anyjánál. (Ileana Cosânziana — Tündér Ilona — különben prototipusa a bájnak és a szellemességnek a román mesékben).

Kiváló szépségű egy titokzatos ballada, melynek tárgya a pásztoréletből és az állatvilágból van véve. A «Mioara». Tartama :

A hegy oldalánál,
A menny kapujánál,
Ime összejöve
Lefelé a völgybe
Kövér juhnyáj, három, —
Velök három pásztor;
Az első Moldován,
Második Ungurán,
A harmadik Vráncsán.

S a két utóbbi összebeszélt, hogy az elsőt meggyilkolják, mert szebb nyája volt. A moldvainak egyik juha azonban nagyon bánatos volt, mivel gazdája sorsáról sejtelme volt. Sejtelmét közli is urával, mire a juhász meghagyja neki, hogy temesse el:

«Itt valahol közel
A tanyán, köztetek,

Hogy veled lehessek, —
Ott, a hol a halom,
Ebemet meghallom!»

De megmondja neki, hogy a többieknek arról, hogy ő meghalt semmit se szóljon, hanem mondja meg nekik azt, hogy ő megnősült:

«Egy szép királynéval,
Világ-mennyasszonynyal.
A fényes nap és a hold
Zöld koronát tartott;
Fenyők: a vőfélyek
Nyirfák: a vendégek,
Papok: a havasok,
Éneklők: szárnyasok,
Repdeső madárkák
S csillagok a fáklyák.»

Az anyjának pedig, ha netalán vele találkoznék, az egészről semmit se szóljon, mert nagyon búsulna szegény.

Odobescu A. e ballada eredetét a klassikus görögök «Linos»-ában keresi, melyben az alapeszme, épen ugy mint itt is, az ifju időelőtti halála. Az oly szavak, mint «laie; ortoman» a Balkánból való eredetre mutatnak, a helyi tételek pedig mint: Moldovean, Ungurean, szerinte utólagos felvételek. A «hegy oldala» a szép Pindus gerince volna, a Pereus csodálatos völgyével. A románokhoz a 15. században mehetett át. (Răsunete ale Pindului în Carpați, Odobescu-tól).

Mikor a román nép is politikailag szervezkedni kezdett, alakultak a történeti balladák, különböző hősökkel, mint: Ștefan, Mihnea, Negru vajda stb.; nálunk Hunyadi János, Mátyás és mások.

A vitézi balladák leginkább a román fejedelemségek elnyomatási korszakában keletkeztek, mikor sokan kényszeritve voltak, hogy utjokat a rengetegnek vegyék, a honnan a lelketlenekre büntetéseket mérjenek és a gyámoltalanokat támogathassák. Igy tett: Pintea, Corbea, Mihu,

Bujor, Novac, Jianul, Ianoş Ungurul, Badiul, Gruia, Golea, Toma, Costea és mások.

A társadalmi balladák a románok polgárisultságának kezdeténél lépnek fel. Egy szép történeti és társadalmi ballada a «Mănăstirea Argeşului» (Az árgesi zárda), melyben az uralkodó eszme: emberáldozat az épület tartóssága érdekében. E motivumot megtaláljuk a magyaroknál is, a «Kőmüves Kelemenné» cimü balladában. A román ballada valószinüleg utánzata egy szerb balladának, mely Skutari város alapitására vonatkozik. Talán a szerbből a románba ültette át a 17. században egy szerb, aki Havasalföldön járhatott, a hol a legszebb s legrégibb épület után tudakozódott, feleletül azt kapta, hogy az árgesi zarda az és hogy a leghiresebb mester Manole (Manea) volt, ki igen sok zárdát épitett és javitott.

Haşdeu azonban állitja (Etymologicum magnum Romaniae, az «Argeş» szónál), hogy Argeş városát az örmények alapitották. Egy földrengés arra kényszeritette őket, hogy 1275-ben a Kárpátok aljába huzódjanak, hol a zárdát felépitették, mely aztán az ungro-vlachiai püspökség székhelyévé lett. Fejér állitja (Haşdeu indicátioja szerint: Cod. dipl. X. 3, 107 l.), hogy Vitus volt ott a püspök, ki a kalocsai érseknek volt alárendelve. (E ballada szép verses magyar forditását lásd Dr. Moldován: Koszorú . . . c. müvében).

A román balladákban szereplő betyárok (szegény legények) olyasformák, mint a skót outlaw-ek.

Részletességekre nem terjeszkedem ki, hanem még egy pár balladát emlitek. „Cucul şi turturica“ (A kakuk és a gerlice) perzsiai eredetü; Haşdeu szépen tanulmányozta. Társadalmi balladák: Ghiţă Cătănuţă, Ilincuţa Sandului, Chira, Neaga. stb. A «Păunaşul codrilor» (Az erdők pávácskája) c. balladában 2 ifju egy leányért birokra kel, a leány a győztesnek ajánlja magát fel (v. ö. Szilágyi és Hajmási). Román fejedelmekről szóló történeti balladák vannak még tekintélyes számban a bolgároknál s a szerbeknél is. (l. Burada T.: O călătorie în Dobrogea). A

Novacról szóló mintegy 95 balladából Marianescu At. egy nemzeti eposzt akart összeállitani. Bebizonyult azonban, hogy a legtöbb ilyen ballada-változat egyéni alkotás s igy Marianescu eposza („Novăceştii“) elmaradt.

c) A kolinda

Térünk most a kolindákra át. Sok kolinda úgy is balladás jellegü. Némely helyen úgy mondják: colind, de elterjedtebb mégis a «colinda» név. A «colind» szóról Sion G. megjegyzi, hogy gyártmánya lehet valamelyik philologusnak, ki a szóra nem ügyelt. Cihac a már megnevezett szótárában a «colinda» szóról azt tartja, hogy szláv elem, mely a románba a magyar nyelv közvetitésével ment át (koleda, koledál). Kétségtelen azonban, hogy a szó eredetét, bármelyik modern nyelvben forduljon is elő, a latin «Calendae»-től veszi (v. Kalendae), a mennyiben a «colindare» is (Nb! nem kéregetés, lődörgés értelemben véve) épen oly ünneplés, mint a római «festum Calendarium», miről Du Cange a következőket mondja (Glossarium mediae et infimae latinitatis): «Calendae, ita appellant scriptores publicas illas ac superstitiosas laetitias, quas Calendis Ianuariis exhibuere primum Gentiles, usurpavere postquam Christiani.» Bizonyos ünnepek voltak azok, melyeket január elsején tartani szoktak; a gyermekek t. i. énekelve jártak házról-házra üdvözölvén és kivánván, hogy: «Gaudium et laetitia sit in hac domo; tot filii, tot porcelli, tot agni!» Olyanok a román kolindák is. Különböző tartalmú énekek, melyek végén az éneklők boldogságot, örömet és termékeny évet kivánnak. December 24-ének éjjelén és azután is január 1-ig — a karácsonyi ünnepek alkalmával — vannak szokásban.

Teodorescu felosztja a kolindákat: vallási- (titokzatos), vadászi- és társadalmiakra (religioase, vânătoreşti, domestice s. sociale). Mi a két utóbbi osztályt összesítve világiaknak fogjuk nevezni; vannak tehát: vallási és világi kolindák.

A vallási kolinda a pogány mythologia eszméinek folytatódása, a keresztény hit szellemének megfelelően részben átidomítva és átalakítva. Némelyek a pogány hithez nagyon közel állanak; ezeket a románság legrégibb történeti korszakáig, a pogánykorig, lehet visszavinni; másokban a pogány hit magvait keresztény köntösben lehet látni: ezekben a kereszténység és a pogányság közötti viszálykodás talál kifejezést; mások végre a keresztény elvek tolmácsolói: ezek a kereszténység diadalának hirnökei. «A román kolindák a görög és a római mythologia legszebb képeinek szakadatlan sorát képezik; a név megváltoztatásával nem egyszer olvassuk a legeredetibb mythost», mondja Hutnoky M. az «Elem. clas. în poezia pop. română» c. dolgozatában (olv. »Ungaria«, 1892, 8 sz.), a melyben azt is állítja, hogy a régi római népköltészet elég gazdag volt, nem állott csak »néhány katona-énekből«, mint Haşdeu mondja. Ugyancsak ő a «Raiul şi iadul» (A paradicsom és a pokol) c. kolindát az Aeneisből vett szép részletekkel hasonlítja össze.

A legtöbb vallási kolinda irodalmi származású; a románok a szlávoktól vagy a görögöktől vették át. Gaster pl. a «Colindul Crăciunului»-ról azt tartja, hogy ez 1650 körül még idegen származású népkönyv vala (Chrestomatie română, Buk. 1891). Nagyon sok kolinda tisztán apokrif termék.

Említsük legelőször az u. n. «Irozii» nevűt (Vifleimul, Bethlehemes-játék). Vallásos drámaféle. Eredetét a középkorban nyugaton dívó misztériumokban birja. A misztériumok vallásos szinjátékok, melyek tárgyukat a bibliából, leginkább Krisztus életéből, vették (l. Beöthy Zs.: Magyar irod. tör., I, 20.). A románok és a magyarok a németektől vették át. Az «irozii» tartalma ma is vallásos, de világi elemekkel összekeverve. A románoknál a szerzetesek (călugări) terjesztették. A szereplő személyek 4—9. Pann A. (Cântece de stea şi Vicleim, Buk. 1830) 9 személyt

szerepeltet. Első időkben az «irozii»-t csak az előkelők házaiban adták elő, később azonban a népnél is divatosak lettek.

Következnek a csillagénekek (cântece de stea). A nevezett gyűjteményben Pann «le-a alcătuit pe meşteşugul musikiei», kottákra helyezte. Ezek Jézus, Mária, az apostolok, a próféták, Ádám és Éva tetteiből s életéből egyes eseteket mutatnak be; megéneklik a szt. Pénteket (sf. Vineri), a vasárnapot, a poklot, sőt nem egyszer a biblia egyes filozófiai tételeit magyarázzák. A kik a szépen kicifrázott csillaggal járnak, csillagukat a következő szavakkal kinálják:

«Cine primeşte
Steaua frumoasă
Şi luminoasă,
Cu colţuri multe
Şi mărunte
Dela naşterea lui Christos
Dăruite?«

(Ki fogadja el a szép és fényes csillagot, melynek Krisztus születése óta ajándékozott sok és apró szeglete van?) Leghiresebb ezek között a «Trei crai dela răsărit» (Három keleti király).

Becses gyűjteményében Teodorescu megemlíti a «Moş-Ajunul.»-t. «Ajun» (jejunium) az élettől való tartózkodás a karácsony előtti napon. A «moş-Crăciun» analogiájára mondtak azután «moş-ajun»-t is. A moş-ajun-os kolindások a következőleg üdvözölnek: «Bună dimineaţa la Mos-Ajun.

Ne daţi, ori nu ne daţi?» (Jó reggelt Moş-Ajunnak! Adtok-e vagy nem adtok?)

Több románo s jelleget találhatunk a világi kolindákban. Nem ís tulajdonképeni kolindák azok, hanem — elmellőzvén a refraint, mely bizonyos archaistikus természetet kölcsönöz nekik — balladák. A politikai, családi és társadalmi életből fakadnak ki. Közűlök első sorban a «Pluguşorul»-t emlitem. Újévkor a gyermekek a községben egy kis ekével járnak (nagyobb városokban a hatóságok mint csendzavarót megtiltják; ez természetesen a román

népköltészetre nézve káros) és jó termést kivánnak. A legények rendes nagy ekével s a «buhaiu»-val, mely a szántó ökrök lihegését utánozza, kolindálnak, énekelnek oly verseket recitálva, melyek a «carmen arvale»-t juttatják eszünkbe. Ugyanakkor járnak a sorcova-val is. A gyermekek t. i. egy zöld levelekkel feldiszített vesszővel az ismerősökhöz járnak üdvözölni, minden egyesnek kivánva:

«Să trăești *Ca un măr,*
Să 'mbătrânești *Ca un păr, . . . etc«.*

(Élj, hogy megöregedjél, mint egy almafa, mint egy körtefa stb.) Ez valószinűleg nem egyéb mint a hasonló római szokás, a hol a borostyánvessző volt gyakorlatban (ut annare perennareque liceat!), mely vesszőt minden év végén az Anna Perenna istennő oltárára helyeztek.

Nem terjeszkedhetem ki részletesebben a világi kolindákra; arra szoritkozom, hogy néhányat idejegyezzek: Az úrfi kolindája, a vitézi kolinda, Ciuta (gyönyörű szép leiró kezdetével:

Pe munții de piatră,
De piatră crăpată,
O droaie de ciute
Pasc și mi-s 'adapă,
Că-i iarba 'nverzită
Apa limpezită,
Valea răcorită . . .:

A repedt sziklahegyeken egy őzcsapat legel és vizet iszik, mert zöld a fű, tiszta a viz és hüvős a völgy...), azután Sandul kolindája, Radul, Fata Radului és más többé vagy kevésbé elterjedt kolinda.

A világi kolindák rendesen a ház valamelyik tagjának szólnak s ilyenkor az illető neve a kolindában megemlíttetik. A kolindák dallama egyhangú. A titokzatosság gyakori:

«Și 'unde mă strângea,
Sudoarea-mi curgea,
Tot grâu se făcea.»

(És a hol megszorítottak, ottan verejtékem csorgott és ott mind csak búza termett.)

Jellemző vonása a román kolindának a refrain, mely az énekben minden sor után ismétlődik. Kettő van: «Florile dalbe» és «Lerui (v. leroi, lerom, leru-mi) doamne, ler.» A «florile dalbe» (fehér virágocskák) a télen a «frunză verde» hiányával s a fehér hóvirágokkal, melyek a kolindázás idejében a természetben mindenütt láthatók, magyarázhatók meg. A «dalbe» szó «albe» és az enfonikus *d* összetételéből alakúl (d'albe, dalbe). Nehezebben magyarázható meg azonban a «lerui, doamne, ler!» Marienescu szerint a «ler»-ben Aurelianus császár neve keresendő (Aurel, — ler), ki után felsohajt a román, mert jó császár lehetett. Pedig hát a «ler»-t semmi esetre se lehet a relből leszármaztatni. Mások, tán még helytelenebben, a «lares»-hez mennek vissza.

A dolog valószinűleg így áll: A románok, kolindáikat nagy részben a szlávoktól vévén át, átvették a Lel (Lelum) szláv pogány istenség nevét is, melyből a román nyelv egyik hangtani szabálya szerint *ler* lett (v. ö. corindă-colindă). «Ler» előfordúl a román mesékben is mint a kuruzslók pártfogója (l. Gaster: Lit. pop. rom. és Dr. Moldován: Alsóf. v. r. n. 234 old.)

d. **A lakadalmi énekek és a gyászdalok.**

A románok, mint vallásos nép («îşi ţin *legea*»; «lege»-nemzetiség és felekezet fogalma egyszerre) a lakadalomra nagyon sokat adnak. Meg is ünneplik a legszebb vallásos és világi ünnepléssel. Ezen ünneplés oralis részét legnagyobb mértékben a versek, vegyes tartalmú költemények képezik (fejedelmekről, fejedelemnőkről, mindig vidám alapon). Ezek a versek az u. n. oratiók (oraţii). Így neveztetnek, mert a legnagyobb rész bennük a leánykérés (oro uxorem-től). A «nuntă» szó a római «nubo»-tól származik (nupta, nunpta, nunta). A román lakadalmi szokások csaknem mind római eredetűek. Marian S. Fl.

egy 854 oldalra terjedő műben e szokásokat részletesen és szaktudományosan irja le. Müvének elkészitésében segitségére volt a román tudomány-akadémia, mely a román folklore iránt mindig különös érdeklődéssel viseltetett.

Három, sőt több napon át is, tart a lakadalom és ezen idő alatt csak ugy folynak a dalok, mert a román ember énekkel növeli örömét, mint a hogyan fájdalmát is ugyancsak énekkel csillapitja.

Az orátiók a leány kérése és hazavitele alkalmával, azután az asztalnál, amelyről a töltött káposzta nem hiányzik (a milyen a székely szokás is), sőt énekkel meg is ünnepeltetik (cântecul verzii), az ajándékozásnál és más alkalmakkal tartatnak meg. Igy pl. az esküvő előestéjén a vőlegény udvarnoka (vornicul mirelui) elmegy a mennyasszonyhoz, a kinek az udvarnokát gyönyörű orátióval üdvözli; im' a kezdete:

«Jó napot, jó emberek!
Minő tánc, minő vigság;
Minő dolog lehet ez?
Miért gyültek ide össze
Kendtek, kedves testvéreim?
Mi sok világot összejártunk,
De ilyenre nem akadtunk . . .»

Az asztalnál pedig, mikor a mennyasszonynak valaki ajándékot ad, az udvarnok fölkiált:

«Tisztelt asztalnál ülő vendégek!
Boérok és boérnők!
Násznagyok és násznép!
Leszakadt az ég
És lefolyt az áldás!
Névleg N. N. megajándékozza
A vőlegényt és a mennyasszonyt
Egy tiszta buzából sült kalácscsal,
Nagyszerű fonattal!»

*

A házasodás mellett egy más nagy jelentőségű esemény az ember életében a halál. Az ember, létének teljes megsemmisülését el nem tudván képzelni magának s azzal ki nem békülhetvén, a lélek halhatatlanságával vigasztalta magát. A halott csak elutazik tölünk, de valamikor viszont fogjuk egymást látni! A halálról való ezen alapeszméből sok temetkezési szokás született, melyek különösen a románoknál szép versekben lettek megörökítve. A román azt hiszi, hogy ha valaki, kinlódik s lelkét kiadni nem tudja, hozzá el kell hívni a papot, a ki majd egyházi énekekkel megsegít rajta, hogy az el nem temetett lelke a nyugalomhelyre elmehessen. Krajcárt tesznek a halott kezébe, hogy a másvilágon vámot fizessen. Hátszeg környékén egy öreg ember az úton a koporsó után furulyázik. A temetőig több helyen állanak meg.

Az ilyen alkalmakkal recitált verseket «bocete»-nek nevezik (olaszban: voceri; nem ebből lett a «bocet»?) Bennük az egész természet gyászol. Dal mellett felnő bölcsőjében a román, — dal mellett, végtelen fájdalmat kifejező dal mellett kisérik ki örök nyugalmára is.

A gyászdalok nagyon régiek. A zsidóknál látjuk a számok könyvében (XXIV. fej.), Izráel népe 30 napig siratta Mózest. Ieremiás Panaszaiban pedig: «Így szól Iehova, a hatalmak Úra, énekeljetek és hívjátok elő a siratókat . . .» Ily gyászénekek voltak a régi görögöknél is: οἱ θρῆνοι; a rómaiaknál: neniae (Festus: Nenia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam) Ezen utolsóknál fizetett hivatásos asszonyok (praeficae) énekeltek, kik kiabálva hivatásosan hajukat tépték. A rómaiaktól átmentek a románokhoz, mint a többi uj latin népekhez. Jellemző ezekben a román nép conservativismusa, a melyet Bianu tanár a románok elmaradt müveltségi állapotával magyaráz meg (l. Convorbiri literare», 1885 8. sz.) A halottat a legközelebbi rokonok siratják meg; égi büntetésnek veszik azt, ha valaki nincs megsiratva.

A gyászdalokat háromszor éneklik el naponta: reggel (cântecul zorilor, hajnali ének), délben és este. Azonkivül

még a temetőkert felé vivő úton is. A dallam bánatos, szivbehatő, egyhangú. A római gyászdaloknak megfelelően, gyakran túlzott dicséreteket tartalmaznak az elhunytról, de hát: de mortuis nihil, nisi bene. A halált csalónak tüntentik fel, mely a halottat ellopta. Mindenütt evidens bennük a virágzó természet s a pusztuló ember közötti ellentét. Egyszerű, művészieskedés nélkül előadott, de mély, szívből eredő gondolatokat tartalmaznak. A megsiratás a halottnak név szerinti megszólításával kezdődik s e kérdéssel: miért hagysz el? avagy haragszol? Az atya utáni gyászdal:

«Tată! unde te-ai mutat
Și pe noi cum ne-ai lăsat?
Scoală-mi-te, tată, scoală,
Că ți-a fi destul de-aseară!
Scoală-te și-mi ieși afară
Și te primblă prin ogradă,
Să crească mândra otavă,
Să umble copii tăi
Că'i-ai lăsat mititei!

(Atyám! hova költöztél el? bennünket hogyan hagytál et? Kelj fel, apám, kelj fel, megelégelhetted már az este óta! Kelj fel és menj ki és az udvaron sétálj, hogy szép sarjú nőjjön, hol kis gyermekeid, kiket te elhagytál, járhassanak.)

Ha ifju, vagy nagy leány hal meg, néhol szép fenyőfát hoznak s a ház elé helyezik. Akkor «a fenyő énekét» (cântecul bradului) eléneklik, melynek kezdete ez:

«Drágalátos fenyő!
Ugyan, mi sors ére,
Hogy a sziklás hegyről
Leszálltál az érbe?
— Nem ez volt a sorsom,
De hozzám jövének
Valami legények
Mind hajadon fővel... stb.»

(ford. Dr. Moldován G.: Alsóf. v. r. n.-müben).

e. A ráolvasások.

Régi időkben, mikor erős alapon nyugvó orvostudomány nem volt, mikor a vér keringését nem ismerték, mikor a gyógyulásra egyedül a botanika nyujtott kevés segélyt, mivel a chemia még nagyon kezdetleges vala, mikor a sebészet a vörös vassal való égetésen alapúlt, akkor tehát a nép a szó erejében hitt és az u. n. kuruzslók szerény tudományát vette igénybe. Ámde a kuruzslás ereje nem állott annyira az eszközökben, melyeket használtak, mint inkább az elmondott szavakban, a kuruzslónő (vrăjitoare) imádságaiban, invocatiojában és coniuratiojában. A románoknál ezen állapot még ma is megvan. A varázslónőknek nagy hatalma van; rendesen vén banyák, — ezért a románoknál az öreg asszonyoktól nagyon tartanak, mert sok közöttük a varázslónő, a kik az embert megvarázsolhatják. Varázsló szavaik versekbe vannak szedve, ezek tekintélyes számban vannak. «Descântece»-nek nevezik (a latin: decantoból) és a román bűvészetköltészetnek egyik gazdag részét képezik. Eredetük keleten keresendő. Divatban voltak a rómaiaknál is. Tibullus mondja (Lib. I, eleg. 2):

> «*Ter cane, ter dictis despue carminibus,*
> *Ille nihil poterit de nobis credere cuiquam;*
> *Non sibi, si in molli viderit ipse toro.*»

Arra biztatja tehát kedvesét, hogy háromszor mondjon el valami verseket s aztán köpjön háromszor; így férje semmi rosszat sem fog hinni a feleségéről, akárki bármit is szólna, még saját szemének sem fog hinni. Plinius (a Naturalis historia-ban) a római ráolvasást leirja; ebből látható milyen közel áll a rómaihoz a román ráolvasás. A románoknál használják a varázslás ellen, a testi és lelki fájda'mak csillapitására és az ördögűzésre. A «cartea de desfăcut farmecele» (N. Szeben, 1867) egy pár ráolvasást a következő megjegyzéssel közöl: «ezek a *szent imák* Kif zárdában találtattak egy sz. Dámászkin által irt könyvben.» Hașdeu szerint ezek «úgyszólván az orvoslási román költészet, . . . ez ismeretes volt a görög ókorban.»

Marian S. Fl. szép ráolvasásgyűjteményében (Suceava, 1886) panaszkodik, hogy a ráolvasások a legelhanyagoltabb román népirodalmi faj. És ezen elhanyagolás oka szerinte a népköltészet iránti némbánomság és a népköltészet ezen ágának megvetése és üldözése. Pedig ez oly érdekes, mert ez «a nép titkaiba behatolni enged nekünk,» mondja Bianu a Lupaşcu D.-féle gyűjteményről s az akadémia elé terjesztett tudosításában. Ehhez számíthatni aztán a varázslók titoktartását. A varázslók t. i. tudományukból semmit sem közölnek másokkal, nehogy hatalmukat azáltal elveszítsék vagy nehogy a hatóságokkal bajba kerüljenek, a mennyiben törvényeink is minden varázslást, kuruzslást kihágásként tiltanak és büntetnek meg (1879 évi XL tc.). Csak a halálos ágyon mondják meg másoknak is a varázslás titkait. Nem csodálkozom az elhanyagoláson, melyről Marian panaszkodik, mert ime mit mond a «Foaia soc. pentru cult. şi lit. rom. în Bukovina (Czernovitz, 1867, 96 old.): «A ráéneklések a babona szégyenletes termékei. Nyilatkozzunk minden ilyfajta irodalom ellen, mert semmi humanusat, nemest, szépet sem tartalmaz.»

A budai és Turóczi-féle krónika említést tesz egy Rasdi nevű varázslónőről, kinek neve Bonfiniusnál: Varasolo. «Varasolo» szó különben régebben wrazsoló, vrazsló volt, melyekről világos, hogy szláv eredetűek (vrazati, vraz). (l. Pallas nagy lex. a «varázslás» alatt). Így van ez a román «vrajă»-val is.

A nép ezen bűvészetének tanulmányozása nagy jelentőséggel bir. Sok régi terminust — különösen a növényekre vonatkozólag — találhatunk benne. Akadunk mythologiai körülirásokra. Csak gyűjtésük mindig eredeti alakjukban történjék. Seulescu pl. a neki idegeneknek tetsző szavakat elmellőzte s helyükben más szavakat használt, ami a gyűjteménynek az értékéből csak levont. [«casă» helyet ir: domă (domus-tól); «curte» h.: aulă

(aula); «ogor» h.: agru (ager), stb.]. Ő különben azt állítja, hogy ezen uj szavak valamikor használatban voltak a nyelvben; etymologiai következtetések alapján ki is mutatja, hogy mikor.

A ráolvasások sok félék, u. m. hályog, igézés, főfájás, himlő, megijedés, görvély (de perit), a iele-k, nap stb. elleniek. Idejegyzek egy kigyómarás elleni ráolvasást (de şerpe):

«*Prinsu-s'a dihu de păr,*
Păru-i prins de piele,
Pielea de carne,
Carnea de os
Osu sănătos
Dă veninu jos
Şi şerpele dihu
Să-şi bee veninu.

Cine duce veste,
Veste şi poveste,
Să bee veninu
De-odată cu dihu (dihania).»

A ráéneklő elővesz egy vizzel megtöltött fazekat (apă nencepută – oly viz, melyet a forrásból v. a patakból azon edénynyel hoztak s melyből egy cseppet sem használtak egyéb célra), kezével a viz felett keresztjelt tesz és egy mogyorópálcikával a vizet folyton keveri, mialatt a fenti verseket háromszor mondja el. A viz egy részével azután a kigyómarás okozta sebet kimossa, egy részét megissza a beteg. (Szemhályog és rossz óra elleni ráolv. ford. Dr. Moldován: Alsóf. v. r. népe, a 224 és 226 olv.). A «de plecate» ráéneklés kezdete érdekes:

«*Voi plecăcioase, voi mâncăcioase,*
Să vă luaţi, să vă duceţi
La fata lui Raiu-împărat . . .»

A legtöbb betegséget, melyekre ráolvasnak, a román néphit szerint a gonosz szellemek okozzák. Minden, a mi a természetben történik, a titkos erők, a láthatatlan szellemek munkája. A jó is bizonyos erőktől ered; ezeknek imákban köszönet adatik. A rosszat más erők okozzák; ezek ellen ismét a szó ereje, a ráolvasás használtatik. A

rossz szellemek között első helyen áll az ördög. Ezt űzni kell. Rákóczy Gvörgy egyik 1643 keltű diplomájában, melylyel a gyulafehérvári román püspököt megerősíti, az ördögűzést határozottan eltiltja; de hiába, még a magyar és szász polgártársak is a román kuruzslókhoz járnak, hogy testükből az ördögöt elűzzék. Vannak az ördögön kivül más rossz szellemek is: ursitoare, az ember sorsának intézői; priculiciu, farkassá v. kutyává vált ember; şolomonar; bălaur; vârcolaciu, lidérc; nălucă, kisértet stb.) Különös említésre méltók a «iele»-k. Ezekről is egy pár szót.

A szelek okozta bajokat a román nép a iele-knek tulajdonítja. A nevek különböző nyelvekből származtatják (magy., tör., bolg.; thrák); Marian azonban helyesen megállapítja, hogy a *iele* a nőnemű személynévmás többes 3-ik személye (ők). E névmást a román ember a: Frumoasele (Macedoniában: Muşatile, Albile), Vântoasele, Zânele, Şoimanele, Măiestrele nevek helyett használja. Veszedelmesek ezek s ezért igazi nevükön meg nem említhetők; innen van a névmás (v. jelző) használata.

f. Népszatirák. Talányok. Szójátékok. Gyermekjátékok.

Ugyancsak a nem irott népköltészet versben való részéhez tartoznak a népszatirák is, melyek nagyobb irodalmi jelentőséghez különösen azóta jutottak, mióta Speranţia T. néhányat közülük művészi versekben ugyan, de népies módorban és nyelvezeten átdolgozott. (Ő népanekdotáknak nevezi). A román nép életre való nép és szellemes. Nagyon szeret mások, különösen idegenek rovására nevetni. Némely szatirát elénekelnek, másokat meg (a cigányról és zsidóról szólókat) csak recitálnak. «Mindegyiknek célja tréfát űzni s gunyorosan, fulánkosan és csipősen megkorbácsolni úgy az egyes személyeknek, mint a románokkal érintkezésben lévő népeknek minden fogyatkozását és balszokását» (l. Marian S. Fl.: Satire poporane române, Buc. 1893, bevez.) Marian csak azért nevezi

«szatiráknak», mert más megfelelőbb szót nem talált; Teodorescu «tréfáknak» mondja. A román szatirák a románból, magyarból, szászból, zsidóból, örményből, cigányból egyformán gúnyt űznek. Egy leány szemrehányásokat tesz kedvesének, hogy ez más lányokhoz is el-eljár; kedvese megesküszik:

»*Ba eu, mândră, m'oi jurá:*
De mai am pe cineva,
Nainte de-a fi însărat
Să mor, dragă, spânzurat
In căstăi de pătrinjăi,
În fune de clopoțăi.«

(Én kedvesem, esküszöm: Hogyha van még valakim, még esteledés előtt akasztófán haljak meg, petrezselyemfán, harangvirágkötélen). A papról, a ki az evángéliumot olvasni nem tudja, a népszatira megmutatja, mit olvas:

»*În astă carte lată,*
Mie mi s'arată
Cam de-o vită naltă
Naltă 'ncornurată
C'a eșit din baltă
Mai mult leșinată,
Și cum s'a sculat
În grâu s'a băgat.
Oameni buni, să alergați,
Holdele să vă scăpați«.

A pap t. i. csodabogarakat lát a könyvben!

A román szatirában az örmény csaló, a szász »legyen bármilyen ostoba, csak hosszú legyen«, a zsidó gyáva, a cigány ravasz tolvaj, — de azért mindig megtréfálják, a magyar gőgös stb.

Putnoky megjegyzi, hogy népies szatiraköltemények a rómaiaknak is voltak: »Nem egyszer törvény utján kel-

lett a népies versekből a csipős szatirákat elnyomni, melyeknek a csendzavaró nép dévajsága adott életet« (l. Elem. clas. stb.)

*

A hosszú téli estéket a románok úgy töltik el, hogy többen egy helyre gyülnek össze és ott mesemondással, beszélgetéssel, énekléssel és talánymondással szórakoznak. »Ghici ghicitoarea mea« kezdi valamelyik s egy talányt mond, a többiek pedig törik rajta a fejüket, hogy megfejtsék.

Ezen az alsó néposztály ismeretvilágából vett metaphorák, a talányok, a népirodalomban nagy szerepet játszanak; bennük gyakran mély gondolatokat és csodálatos összehasonlításokat találunk. Leggyakrabban versalakban fordúlnak elő. A Sfinx talányától a Menetrier-féle »rejtélyek philosophiájáig« a népek megszámlálhatatlan rejtvényei között nagy a hasonlatósság. Néhány román talány:

»*În pădure născui,*
În pădure crescui;
Acasă mă duse
Și ghirău mă puse! Ce-i?»

(Erdőben születtem, ott nőttem fel; aztán haza vittek és birává tettek engemet. Mi az?

»*Popa-i în cămară*
Și barba-i afară«.

(A pap a kamarában, szakálla meg künn van).

»*Cinel, cinel, ce-i*
Oastea unui craiu
Într'un vârf de paiu!«

Sus tună, jos răsună,
Cioarele s'adună.« stb.

Közel állanak a talányokhoz a gyermekjátékok s a szójátékok. Fontos bennük a szöveg, a dallam és a testmozgás. Alapos tanulmányozásukat nyujtotta nekünk Bogdan S. dr. az ő »Ritmica jocurilor de copii« c. akadémiától elfogadott értekezésében. »A naiv költészet történetének ezen legsötétebb régmultja elevenedik bennük meg, melyben a ritmus létrejöttének természetes okát keressük«, mondja dr. Sebestyén Gy. a »magyar népk. és gyűjtői« cimű dolgozatában (l. a Beöthy-féle képes m. irod. t., II.)

Ezek a játékok bizonyos kadènciás recitátiv reproduktiók, melyekkel a gyermekek különösen a természetben lévő elemekhez fordulnak. Némelyek, Teodorescu állítása szerint, egyenesen római eredetre vallanak. Igy pl. a »de-a oarca« nevezetű játék nem egyéb a latin »orca«-nál.

Mikor a gyermekek játék céljából bizonyos felosztást csinálnak, legnagyobbrészt minden értelem nélküli szavakat recitálnak ; nem is szavak azok, hanem egyszerű szótagok. Pl. »alabala, portocala, cioc boc, treci la loc !« Megvannak minden népnél. A szászváros-környékbeli magyar gyermekek egyik játék formája például :

Egedem-begedem, kis kendőre,
Szól a rigó a mezőre,
Csir-csár, szabad bár
Ecském-fecském, erigyj ki !

E furcsa szavaknak lehetett valamikor értelmük is ; idővel azonban jelentésüket elveszítették.

Érdekes az eső és a nap megszemélyesítése egy ilyen versjátékból :

Stai ploaie călătoare,
Că te-ajunge sfântul soare
Şi-ţi taie picioarele
C'un maiu, c'un paiu,
Cu măciuca lui Mihaiu . . .«

Nagy az öröme a gyermekeknek, midőn a csiga szarvát kidugja. Készítettek is egy éneket, melylyel a csigát e müveletre akarják birni :

»*Rourel, bourel*
Scoate coarne de viţel (a mezőségen)
Scoate coarne hegheşel (Vizaknán)
Şi te dú la Dunăre
De bea apă tulbure!

Kőhalom környékén pedig:

«*Melc, melc, codobelc!*
Scoate coarne boiereşti,
Că vin boii hei domneşti
Şi te 'mpung şi te răspung
Şi te-aruncă 'n Dunăre,
Să bei apă tulbure;
Şi te-aruncă 'n baltă,
Să bei apă caldă!»

Creţu G. szerint az ezen dalocskában előforduló «boiereşti» nem egyéb mint a «boureşti» szó népetymologizálása; ennek igazolására a Moldvában élt bölényekre utal (bouri), melyek azonban ma már kipusztultak («Etimologie poporană», Columna lui Traian-ban, IV. évf.).

Ép ily érdekesek a kiejtési gyakorlatok is, melyekkel felnőttek is magukat mulattatják. Pl.

«*Capra calcă piatra,*
Piatra crapă 'n patru;
Crepe ochii caprii 'n patru, !
Cum a crăpat piatra 'n patru»

(Rálép a kecske a kőre; a kő négyben törik; hasadjon négybe a kecske szeme, mint a hogy négybe tört a kő). Tessék most már ezt gyorsan kiejteni! — A legtöbb szójáték azonban triviális.

2. **Prózában.**

A nem irott román népköltészet prózai része nem olyan gazdag és nem is olyan eredeti mint a versben

lévő része. Nem olyan gazdag, mert — póza lévén — nincsen meghatározott alakja; összegyűjtése pedig bajosabb, a mennyiben előadóik félbe nem szakíthatók, mert beszédük fonalát elvesztik. Épen ezért az olasz mesegyűjtők az ilynemű termékek összegyűjtésének céljából a gyorsirást ajánlják és használják.

a. A mesék.

Legnagyobb fontossággal bír itt a mese, a mely különben is a népirodalomban jelentékeny helyet foglal el. A mese «a folklore epikai elemeinek összehasonlító irodalomtörténeti szempontból legfontosabb, de néplélektani tekintetben is érdekes része.» (Katona L.: a «mese» szó «Pallas n. lex.»-ban). A parasztságnak a mese az, ami az értelmiségnek a regény. A kettő közötti különbség csak a szerzésében áll s abban, hogy a mesében sok csodálatos elem van, mig azonban a regényben a csodálatosnak helye nincs. Egyik prózai neme a regényes eposznak; elbeszélés, mely az őshitet s a nép mythologiáját kitünően őrzi. Bő forrása a nyelvészeti adatoknak. A nép meg van győződve a mesékben elmondottak valóságáról, vagy legalább megvolt akkor, mikor a meséknek életet adott, mert ellenkező esetben mesét alkotni nem lett volna képes. Csak manapság, mikor a villanyosság gyorsabb mint a népmese összes sárkányai, mikor a nép is óriási léptekkel közeledik a müveltség felé, csak most, mondom, kezd már a meséknek nem annyi hitelt adni, hanem ráhagyja, hogy hát valamikor megtörténhetett vagy más világokon metörténhetik. Innen van a bizonytalansági kezdet: »cà de n'ar fi, nu s'ar povesti« (mert ha meg nem történt volna, meg nem mondanák). És mégis, a tüzhely előtt ülve, a falusi legényektől, lányoktól és apróbb csemetéktől környezve, a hosszú téli estéken, mikor künn süvöltő hideg szél az utcákon végig nyargal, a mesemondó apó a szóban forgó személyek helyzetébe gyakran annyira beleképzeli magát, hogy mintegy megfeledkezik magáról és a mese tartalma szerint borzadálylyal vagy lelkesedéssel, su-

togva vagy fennhangon adja elő a dolgokat, a nélkül hogy magának számot adna arról, hogy «hiszen csak mese». A hallgatók szintén az elmeséltekbe beleképzelik magukat s az elmondott mese életét mintegy átélik. Különösen a gyermekek bámulattal hallgatják meg és aztán természetesen csodálatosnál csodálatosabb dolgokat álmodnak. Ki nem emlékezik gyermekéveire vissza, mikor nagymamájának vagy nagypapájának meséit oly figyelmesen végig hallgatta?

«Mese» a románban: basm, poveste. E román szavak szláv eredetűek. «Basn» a szlávoknál hazugságot, «povest» pedig általában elbeszélést jelentett. Litré a mesét s a regényt egy kalapba foglalja, a mi nem lehet helyes, mert a regény mindig egyéni alkotás (mese az oroszban: skaza; bolg. prikazka; szerb pripoviedka; ném. Märchen; fr. conte; olasz. conto; sp. cuento, stb.).

A műveltség kezdetleges fokán álló népeknél a mese a szellemi termékek tekintélyes részét alkotja; az ábrándszerű elem a természetbeli dolgokat magyarázza és meséket hallgatva, a naiv ember élete egyhangúságát elfelejti. Az egymással érintkezésben soha sem volt népek meséi között nagyon sok a mitikus hasonszerűség, a mit a legtöbben az emberi szellem működésének azonosságával magyaráznak.

A mese keletkezésére vonatkozólag különböző teoriákat állítottak fel; az egyik érdekesebb mint a másik (solaris, meteorologikus migratioi, animistikus stb.). Benfey a mese eredetét Indiában keresi, a honnan az egész földön elterjedt; a románoknál ezen a véleményen van Gaster, ki azt mondja, hogy a a mesék a novellákból és az (indiai) elbeszélésekből fejlődtek ki, melyekbe a nép fántásztikus, természetfeletti elemet vitt be. A természetfeletti elemet vagy az ősi vallásokból vagy az apokrif iratokból kölcsönözték ki.

Hașdeu és Șăineanu az álomlátásban keresik (l. Etym. m. R.: «basm», III, 2596 hasáb). Az embernek két élete van, egy az ebrénlétben és egy az álomban. Mindkettő valóság, melyben az ember hisz; egymástól

mégis különböznek. Valamint a beszéd az ébrenlét valódiságának visszatükrözése, épen ugy a mese az álom valódiságának visszatükrözése. E teoriával foglalkozott Hypatia alexandriai bölcsésznő, ki minden mythos eredetét az álmokban keresi (μερὶς τῶν ἐνυπνίων ὄντες οἱ μῦθοι). Haşdeu hivatkozik továbbá Schopenhauerre is, ki az álmok valóságára nagy súlyt fektetett (Versuch über Geistersehn). Az álomban az embernek egyik külön szerve működik. Ezen szerv működése folytán az álom még a képzeletnél is intenzivebb, hatalmasabb. A mese tehát épen úgy, mint az álomlátás, az emberiséggel egyszerre született.

Hahn a meséket 40 typusra vezeti vissza, mely typusokból az ezer meg ezer változat fejlődött és fejlődik ki azáltal, hogy a mesébe éghajlati, helyi, történeti és ethnikus elemek jutnak, kombináltatnak. Egy ilyen tipus pl. a következő: Egy hajadon leány egy férfiutól ajándékot kér, kétszer megcsalja a férfit, de harmadszor mégis hatalmába kerül. Egy másik: Valaki lemegy az alvilágba; sok küzködés után tömérdek kincscsel tér vissza . . . stb. Egy-egy typust a nép conservativismusa eredeti alakban őrizett meg.

Leggazdagabb mesevilága az indiaiaknak van. A görögöknél a homerosi költemények szintén nagyon sok rejtélyes mesés elbeszélést tartalmaznak. A rómaiak, különösen a császárkorban, az u. n. milesius mesékben gyönyörködtek (carmina Milesia.).

A modern népek közül a legtöbb mesével az olasz dicsekedhetik. Nem messze ettől áll a román. A román mesék, melyekre a művelt világ figyelmét legelőször a Schott testvérek fordították (l. a bibliografiai részt), azok a szikrák, melyek a románság Parnasusát fénybe borították «kedves elbeszélések, melyek gyermekéveimben álmaimat bájos álomképekkel szőtték át s a melyek ahhoz hozzájárultak, hogy költővé legyek. A román nép képzeletének ezen phantasticus termékei ősmythologiai traditiokat foglalnak magukban s a keleti nap sugaraitól vannak szi-

nezve», a mint Alexandri mondja (az Ispirescu-féle gyűjtemény számára irt előszóban).

A román mese állandó vonása a személyesítés. Az egész természetet emberi érzelmekkel és szenvedélyekkel ruházza fel. Egy másik jellemző vonása az átalakítás. A legény leánnyá s a leány legénnyé lesz. Az öreg meg ifjuvá. A főszemélyek rendesen királyok s királyfiak, vagy királynők s királylányok. A disznópásztorokból királyok és a libaőrző lányokból királynék lesznek. A hős szép, hatalmas és okos. A hősnő homlokán csillag ragyog, fején aranyhaj diszlik. A szülőknek rendesen 3 fijok és 3 lányuk van. «Făt-Frumos» az emberiség érdekében sárkányokat öl meg. Tér- és időbeli korlát nem létezik. Az állatok természet feletti erővel birnak. Óriások is előfordulnak bennük: Sfarmă-piatră, Strâmbă-lemne és mások. A törpe: Barbă-Cot (a «cot» szót rendesen mértéknek veszik, a mi talán nem helyes. «Cattu» albán szó; jelentése: kicsiny. Tehát: «kis szakállú».) Ez nem más mint: πνγμαῖος, Däumling, Hüvelyk-Matyi, Petit-Poucet. Vannak a mesékben 99 fejű szörnyetegek, melyek életét az emberek oltják ki. Vannak: zöld királyok, ezüst madarak és más e félék. A föld vizen áll. Néhány mesecim: Ileana Sânziana, Înșiră-te mărgărite (versben is), Prâslea, Făt-Frumos cu părul de aur, Bălaurul cu 7 capete, Hoț-împărat stb. stb.

A gyűjtők lelkiismeretessége folytán a legtökéletesebb alakú román mesegyűjtemények vannak. A mesék külső alakjában jellemzők a kezdő, közép és befejező formulák és a metaphoricus locutiok.

A metaphorás tropusok szépségét a román mesékben legelőször Jarník prágai egyetemi tanár vette észre. (Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen, Wien, 1877). Néhány metaphora: Vrei să ne aprindem paie 'n cap?` Râdea inima babei de bucurie; La soare puteai cătă, dar la dânsa ba; Se potrivește ca nuca 'n părete; Bătea șaua, să priceapă iapa stb.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN

A kezdő formula: »A fost odată ... ca nici odată...

(Pe când erà lupul cățel
Și leul să făcuse miel, —

a mikor a farkas kis kutya vala és az oroszlán báránynyá változott, vagy: mikor a medvék a farkukkal verekedtek; mikor az ég oly alant vala, hogy kézzel érték az emberek, stb. — mert ha nem lett volna, nem is beszélnék), că de n'ar fi nu s'ar povesti. Ily kezdetűek a magyar, albán és török mesék is. A középformula rendesen verses; pl.

Se luptară, se luptară
Zi de vară până 'n seară...

(És harcoltak estig az egész nyári napon).

A mese vége rendesen valami vigadalom, lakadalom. »Ott voltam én is, mondja a 7 fejű sárkány« mesélője, és segédkeztem a lakadalomnál: vizet hordtam egy cseberrel; a lakadalom vége felé:

»Aduseră un coș cu prune uscate,
Să arunce în cele guri căscate«,

(kosárban aszalt szilvát hoztak, hogy tátott szájaitokba beledobják). Vagy:

Încălecai pe-o șea
Și v'o spusei așa!

(Gallér hiján köpenyeg;
Hazudtam mert volt kinek!) —

Oly szép befejező formulák mint a román mesékben még csak az olaszokban vannak. Egy olasz alak, a mely majdnem olyan mint a román: »Fecero tante feste e festini con un gran pranzo e tanta carne che si mangiarono; io stava sotto la tavola, mi getarono un osso e mi rup-

pero il vomero del naso...« (Annyit ünnepeltek oly nagy ebéddel és annyi hússal, a melyet megettek ; én ott guggoltam az asztal alatt, — dobtak nekem is egy csontot, a melylyel orromat betörték).

»Mekkora kiapadhatatlan mese-halmaz, a nép élénk képzeletének termékei, fekszik még mindig ismeretlenül a paraszt kunyhójában, vagy a juhpásztor esztenájában! Hoszszú mesesort mondván, a leány hosszú cérnaszálat csavar fel orsójára...« (A Grimm-féle mesegyüjtemény románra való fordításának előszavából).

b) **Legendák. Adomák. Miért?-ek.**

A mesék után közvetlenül sorolhatni a legendákat. Ezek inkább történeti jellegüek. A román népnek igen sok legendája van ; ezek különösen a madarakról szólnak (kakuk, fülemile, gólya, rigó, büvös madár (papură), hattyú, stb. stb.)

Ide tartoznak a humoros adomák is (snoave). Az adomák nagy mestere Păcală, egy Ludas Matyi-féle alak. A román ember sokat tréfál. Bárkit kinevet, ha neki tetszik. Érdekes adomát olvastam valahol a szászról : Mikor az Isten a nyelveket kiosztotta, a szász, nehézkesebb lévén, elkésett. »Add, uram, mondja a szász, a román nyelvet nekünk, mert édes, lágy és könnyü nyelv!« — »Nem lehet, feleli az Úr, azt a románok kapták!« — »Add hát a magyart akkor, bár nehezebb!« — »Elvették a magyarok, nem lehet!« — »Hát akkor mi hogyan fogunk értekezni?« — Mondá az Úr : »Egymásközt dadogjatok a hogy tudtok; ha pedig más népekkel dolgotok lesz, azokkal beszéljetek románúl!« Azóta ugy is van.

Hașdeu ide sorolja még a »de ce ?«-ket is (le pourquoi? a miért? das warum?) Ezek rövidebb mesék, melyek hivatása valamely problema megfejtése. Célzatosak tehát, csak mesealakjuk van. Pl. Miért nincsen farka a medvének? — Mert a róka rávette, hogy borzasztó fagyos idő-

ben farkát halfogás végett a patakba dúgja; farka oda fagyott és azóta nincs a medvének farka.

c) **A közmondások.**

Bir továbbá a nép a tulajdonképeni költészet egy másik ágával s ez: a közmondások, melyek a képes beszédmodjuk alapján költészetfaj számba mennek. A közmondások a nép philosophiája. A népnek megvan ugyanis a maga eszessége, a maga bölcselkedésmódja. Ezen philosophia könyve annál nagyobb, minél hosszab az illető nép multja s minél több bajon ment keresztül a nép. A román nép bölcseletének könyve végtelennek látszik. »Gazdagsága e téren versenyzik a világ bármely népével. A magyar nem egy ilyen közmondást ismer s nem egyet alkalmaz«. (Dr. Moldován: Román közmondások, Kolozs. 1882). A román közmondások jellemzője: a rövidség, világosság, kellemesség, őseredeti elmeél.

A román nép sok bajon esett át. Megvan neki a saját ép oly régi iskolája, mint a milyen ő maga, de nem fényes palotákban, hanem künn a mezőn, az eke szarvánál, fenn a hegyen a nyáj közepén, a tekervényes erdei ösvényeken, a zivatarverte és hólepte utakon, a harc mezején a fegyverek csörgése között. Az élet iskolája volt a román nép iskolája, — az uralkodó elem benne: a szenvedés. Ezen iskolából értelmi haszon gyanánt a legszebb kincset nyerte, a gyakorlati tanúságokat. E tanulságok mindig igazat mondanak: vox populi, vox dei. Lukácsi Gy. (dr. Moldován szerk. Magy.-rom. szemle, IV, »rom. közm.« c. alatt) azt mondja a közmondásról, hogy a »mese végén előforduló tanulság gyakran átment a nép szájába, mint közmondás«.

Az életphilosophia közös alapja némely hasonló közmondást létesít oly népeknél, melyek semmi összeköttetésben sem voltak s a melyek soha sem érintkeztek egymással.

A romántól a magyarhoz és másokhoz sok közmondás ment át, de megfordítva is: Pasărea mălaiu visează — Éhes disznó makkal álmodik, stb.

Egy pár román közmondás: Ég a falú, a banya fésülödik; Évre vén, de észre éretlen; A bőrhőz legközelebb áll az ing; A vederből a cseberbe esik. [Sare din lac în puţ. Aus dem Regen in die Taufe. A hiéna körmei közül az álligátor torkába kerül (borneói).] stb.

A közmondások mellett állanak a különböző szólásformák, melyekkel a román beszédét szépíti. Pl.: L-a nins de vreme (korán öszült). Se uită ca dracul la popă (úgy néz rá, mint az ördög a papra). Fierul rău nu piere (rossz vas nem vész el). E destul o bâtă la un car de oale (elég egy bot egy szekér fazékhoz), stb.

B) **Irott népköltészet.**

Lényege és eredete. Bogomilismus.

Evvel az *irott* román nép költészethez értünk. Ez nem is tulajdonképeni költészet, hanem a népirodalom (leggyakrabban) prózában lévő része. Ide tartoznak a népkönyvek, melyek származásáról Gyulai Pál az 1888/9-iki egyetemi előadásaiban azt mondja, hogy »félnépi« (szerinte a nem irott népköltészet »népi«, ez meg »félnépi«; l. Phil. közl. 1898, 771 old.) Ezek azonban románkus — csodálatos elemeik és virágos irályuk folytán legnagyobbrészt költőiek; ezért róluk is szólok egy pár szót. De csak azokra szoritkozom, melyek népköltészetnek vehetők.

A népkönyveknek van szerzőjük, a ki azonban nem nagyon nevezi meg magát, vagy álnevet használ; e szerző mindig a nép észjárása szerint tud gondolkodni. Az ily szerzők prototipusa Pann Antal. A népkönyveknek mindig van valami célja, tehát tendenciozusok. Mintegy hidat képeznek a nép- és a műirodalom között. Van helyük a műirodalomban is, de csak egy félreeső szegletben. Más népektől is kölcsönöztetnek, ez esetben az átvevő nép

gondolkodásmódjának megfelelőleg, átalakúlnak, hozzá illeszkednek. A román népnél lévők közül a legtöbb ilyen könyv szláv, görög vagy bolgár eredetű. A legtöbb apokrif termék, azaz a biblia hamis magyarázatai, bogomilikus eredetűek. A bogomilizmus a középkorban eretnek hitfelekezet volt. Keletről, Perzsiából, a bolgárok közvetítése által elterjedt egészen a Provence-ig, a hol az Albingenseket hozta létre. Érdekesnél érdekesebb elvei voltak. Az imák közül csak a Miatyánkat tartották meg, nem ismertek el semminemű hatóságot, mindnyájan szerzetesek voltak, különféle önkinzásoknak vetették alá magukat. Hittek rossz és jó szellemekben, a pokoli szenvedésekben, a lélekvándorlásban. Dualisztikus elvüek voltak. Leginkább Szt. Pált tisztelték; innen ered e mondás a románokról: Elhagyta őket mint Szt. Pál az oláhokat.

Mindezek nagy befolyást gyakoroltak a románokra. Maguk a román papok, müveltségük hiányossága miatt, elterjesztették a nép között a fantasztikus, borzasztó dolgokat tartalmazó bogomilikus könyveket, melyek rendesen a szomszédos bolgároktól jöttek át. Néhány ilyen apokrif könyv megőriztetett a mohácsi codexben (régi okiratokban: «muhach» áll). Így pl. a Vasárnap legendája; Abrahám leg.; Szűz Mária utazása a pokolban; Gondolatok a halálórában stb. Ezek nemcsak költészeti, de nyelvészeti szempontból is nagy fontossággal birnak. Ez utóbbi körülményre nem tu ok kiterjeszkedni.

A román népkönyvek közül a legelterjedtebb és a legolvasottabb az «Alexandria», a mely keleti eredetű hőskölteménye egy bizonyos Pseudo-Callisthenesnek, ki nyugaton a hősi regények egész nagy cyclusát teremtette. A bolgároktól a 15. században a szerbekhez ment át s innen a románokhoz. Nagy Sándor életét és történetét tárgyalja. Alexandrescu G. mondja («Satira duhului meu» c. költeményében):

«Nu mai eşti tu acela, care 'n copilărie
Ştiai pe din afară vestit' Alexandrie».

(nem az vagy te már, ki gyermekkorodban a hires Alexandriát könyv nélkül tudtad). Megvan egy 1784-ből való másolata, a melyet Costin Miron is ismert s a melynek eredetije egy szláv fordítás. Költői prózában van irva.

Egy másik az «Istoria lui Arghir şi a prea frumoasei Elene». Negruzzi Costache azt mondja (I. Cum am învăţat rumâneşte?), hogy atyja könyvtárától soha sem hiányzott ez a könyv; Ghica I. pedig az Alexandrihoz írt 13. levelében:... «habár nem értettem meg teljesen a szép Arghirus elbeszéléseit, mindazonáltal többször is elolvastam». Román nyomtatásban 1800-ban jelent meg Nagyszebenben. Előszavában a kiadó, Barac J. «brassói elemi tanitó» bevallja, hogy magyarból fordította le. «Sokan olvassák Argirusnak magyar nyelvben írt történetét», mondja s mintegy a román müvelődés iránti szeretete birta rá, hogy lefordítsa. Verselése közel áll a nem irott költészetéhez, minek következtében a könyv a népnél igen könnyen terjedt el. Barac benne a Dacia elfoglalását látja Traianus császár által, a mit Haşdeu (Etym. mag. I, »Arghir») nagyon különös gondolatnak tart. Ezt az eszmét felkarolja különben a Catalogus Széchenyianus is, melyben Arghir történetének magyar eredetijéről ez áll: «Sine loco et anno. Auctor est Albertus Gergei, qui ex Italico sermone in Hungaricum traduxit. Fabella vero hac expressa esse dicitur subjugatae a Romanis Daciae historia» (H. kimutatása szerint: Cat. bibl. Széch. t. I, p. I, 1799; 35 l.). Benkő állítja, hogy 1778 körül ezt az elbészélést a magyarok nagy előszeretettel énekelték. Haşdeunak nincsen tudomása egy ily tartalmú olasz könyvről és azt vitatja, hogy Gergei egy Erdélyben hallott román mesét, melyben tisztán román motivumok vannak, dolgozott át és azután tette hozzá, hogy olaszból fordította. Csak hogy akkor: Miért fordította le Barac magyarból? miért nem dolgozta fel a román eredetit? . . . Marienescu Át. («Arghir şi Iléna Cosânzéna», Pest 1872) szerint «Arghir» Apollo *Argirotoxos*-ból származik. Cipariu irja, hogy nagyapjától egy kéziratot kapott, mely az «Istoria lui Arghirie» egyik

töredékét foglalta magába. A magyarból románra való fordítás első kisérlete lehetett az.

Közönségesebbek a következő népkönyvek: »Halima« (az 1001 éjszaka meséi), melyet a 18 század közepe táján fordítottak le görögből. Azután: »Istoria lui Sindipa«, »Viaţa lui Esop« ; görögből mindakettő (magy. ford. Pesti Gábor 1536 ban és Heltai Gáspár 1566-ban). »Fabule moraliceşti« (Erkölcsi fábulák) Ţichindealtól (némely anekdota van közöttük), ki 1814-ben ismeretlen nyelvről fordította le. Sok példabeszédet is tartalmaz. Vannak még: »Ghenoveva«, »Varlaam şi Ioasaf« stb.

Egy pár szó a macedoniai és istriai román népköltészetről.

Dolgozatom egy másik helyén mondtam volt, hogy a román nép költészete ugyanaz az egykori Daciában, Macedoniában és Istriában, mert a román nép géniusza mindenütt ugyanaz. Igen ám, de mig a romániai, magyarországi és bukovinai románok népköltészetükkel jogosan dicsekedhetnek, addig a macedoniaiak s az istriaiak költészete szegényesebb. Ennek oka az ő mostoha sorsuk, mely őket minden időben sujtotta, és eseményekben nem igen gazdag történetük. Sőt a dobrudjai költészet sem áll a legjobban. Ezt Burada T. jól jellemzi (O călătorie în Dobrogea, Iaşi, 1880). Legtöbb költeményük motivuma egy és ugyanaz mint a románoktól lakta többi országokban. Igaz, sok költeményt vittek oda a tölünk vagy Havasalföldről szakadt bevándorlók. Szembetünő ott az izlés és a költői gondolatok hiánya, ugyanazon szavaknak túlságosan gyakori ismétlése, a mi fogalmazási gyengeségre vali. Hiányzik belölük ama finom, esztetikai érzék is, mely a dunáninneni költeményeket jellemzi ; bizonyitékául annak, hogy a közömbös idegen uralom alatt a lélek legkiválóbb virága és elhervad. Közlök itt egy oda való jobb doinát:

» *Vara vine, iarna trece,*
N'am cu cine mai petrece, —

Și cu cine am avut
Vai de mine, l-am perdut ;
L-a mâncat negrul pământ
La biserică 'n mormânt«.

(A nyár közeledik, a tél elmúlik, nincs kivel szórakoznám ; a ki volt, azt elvesztettem, — elnyelte a templom mellett a sötét föld a sírban).

Meg egy horát :

»Săracul călugărul!
Când vede nevestele,
Sucește mustețele ;
Iar când vede fată mare
Scapă rasa din spinare
Și păpucii din picioare !«.

(Szegény barát ! Mikor a menyecskéket látja, bajuszát pödri ; mikor pedig nagy leányt lát, hátáról a csuklyát és lábáról a cipőt ledobja !).

Ide jegyzem az egyik macedo-román mese befejező formuláját : »Așî, părmith mi sciam, părmith vă spușî ; nu sciu cum feci, ma nu vă arîși«. (Ily mesét tudtam, ilyent mondtam el ; nem tudom, hogy tettem, de nem nevettelek ki beneteket). Egy oda való ének :

»Și 'mĭ arŭcaĭ ocli 'n sus
Și 'mĭ văzuĭ unŭ gione
Cu 'nel curat tu mână«.

(Szememet felvetettem és láttam egy ifjút, kinek kezén tiszta gyürű volt). A »Miéua« (Mioara) c. ballada 2 kezdő sora :

»Pe un cicior de plaiŭ
Tu ună gură de paradis...«

Megvan náluk is a »Monastirlu a Argeşului« ; »Nelu şi şimia« (Inelul şi năframa) ; »Paunlu a curiilor« (Păunul codrilor, az erdők pávája), stb. stb.

Még egy néhány istriai közmondást : Apetitu vire munkându (Evés közbe jő meg az ember étvágya) ; Asteze mire, mâre ţie (Ma nekem, holnap neked) ; Bate fljeru, pira-j kad (Addig verd a vasat, mig meleg) ; Breku ke latra, nu mućka (A kutya, a mely ugat, nem harap).

A magyarországi alájszólásokban élő román népköltemények val való foglalkozás külön dolgozatot jelentene ; ezekre kiterjeszkedni a körülmények nem engedik meg.

C) **Bibliográfiai rész. Fordítások.**

Hátra van még a dolgozat bibliograficus része. A költeménygyűjteményeket a költeményfajok szerint soroltam volna fel, de ez lehetetlen volt, a mennyiben a legtöbb gyűjtemény 2, 3 vagy 4-féle költeményeket is tartalmaz. Kevés az oly kiadás, mely tisztán csak egy nemű költeményeket közölne. Különválasztottam volna legalább a költészettanulmányokat a gyűteményektől, de ez se volt lehetséges, mivel a legtöbb tanulmány a gyűjteményekben mint előszó vagy mint jegyzet fordúl elő. Ezen okból a román folklore bibliográfiáját a szerzők, gyűjtők vagy a kiadók neveinek betűsoros rendje szerint állítottam össze. Megjegyzem azonban, hogy ezen összeállítás egy tökéletes összeállítástól távol van ; általános tájékoztatásra mégis hasznára lesz az érdeklődőknek.

Ime tehát :*

† Adamescu Gy. : Noţiuni de istoria limbei şi literaturei române. Bucureşti, 1894. A népköltészet tanulmányozásának tekintélyes helye van e műben. Felosztja a Teodorescu-féle gyűjtemény szerint.

† Alexandri Vazul : Poesii populare ale Românilor. Bucureşti, 1866. A költő a 40-es évek után, miután

*). A kereszttel jelzett müveket tételem kidolgozására felhasználtam.

anyja meghalt, a moldovai havasok közé a magányosságba vonult vissza és ott az esztenákban a tüz világánál hallgatta a csobánoktól a szép dalokat, a melyeket notesébe feljegyzett. Gyűjteményét a nemzetnek dedikálja. Anyagi jövedelmét a nagy bárd az «Elena Doamna» menedékháznak ajánlotta fel.

Arsenie T. : Noua colecțiune de basme séu istorii poporale. I. r. București 1894; II r. Turnu-Măgurele, 1874.

Baican J.: Binețele la Români. Buc. 1884.

Băncilă P.: Colindele Crăciunului și ale Pascilor. Sibiiu, 1875. Ma már nem kolindálnak husvétkor; Sbiera I. említ meg mégis egy vidéket Moldovában, hol husvétkor az utcán kolindálva járkálnak. A husvéti kolindák különben hagyományszámba mennek.

+ Bârseanu A. — Iarník U. I.: Doine și strigături din Ardeal. Buc. 1885. E két buzgó férfiu adta ki eddigelé a legnagyobb dalgyűjteményt. E dalokat nagyobbrészt a balázsfalvi főgimnázium tanulói bocsátották a két tanár rendelkezésére. Iarník a gyűjteményt magyarázó szótárral is ellátta.

+ Bian I.: Medicina babelor. Buc. 1890. Tanulmány.

+ Bogdan S. dr. Ritmica jocurilor de copii. Az akadémia annaleseiben tétetett közzé.

+ Bulgărescu I.: Ghicitori. Sibiiu, 1885.

+ Burada T.: O călătorie în Dobrogea. Jași, 1880.

+ Burada T.: Datinele poporului român la înmormântări, Iași, 1882.

Burada T.: Almanach musical pe 1876 și 77. A népdallamok még nincsen egy teljes gyűjteményben összegyűjtve.

+ Canianu: Poesii populare. Doine. Jași, 1888. Lelkiismeretes gyűjtemény.

+ Cantemir D.: Descriptio Moldaviae. Buc. 1872. Népköltészettel is foglalkozik.

+ Caranfil N.: Cântece poporale de pe valea Prutului. Huși, 1872. Hibája az, hogy a dalok ki vannak javítva, miáltal elronttattak.

+ Cartea de desfăcut farmecele. Ismeretlen szerző. Sibiiu, 1867.

Cireș I.: Considerațiuni estetice asupra poeziei populare române. Focșani, 1888. Tanulmány.

+ Columna lui Traian, szerk. Hașdeu B. P. București. A folyóiratok közül a folklore teréről legtöbbet közölt ez, meg:

+ Convorbiri literare, szerk. Negruzzi I. Iași, Később București. Megalapításától a mai napig figyelemmel kisérte a román nép szellemi termékeit.

+ Cratiunesco I.: Le peuple roumain d'après ses chants nationaux. Paris 1874. Doktorátusi értekezés a párisi tud.-egyetemen. Szép jellemzése a román népnek, nemzeti dalai alapján.

+ Cristea E.: Proverbele Românilor. Sibiiu 1901.

+ Creangă I.: Basme române. (Összes müvei IV. kötete). Buc. 1890. A gyűjtemény, a mennyiben különböző mesékből sok toldás-foldást és sok egyéni compositiot tartalmaz, nem a legszerencsésebb. Nyelvezete teljesen népies.

+ Densușianu A.: Istoria limbei și liter. rom. Buc. 1885.

+ Ehrlich H.: Rumänische Lieder unde Tänze. Iassy, 1850. A román népdallamok legjobb tanulmánya.

Filimon: Românul năsdravăn. Buc. 1862. Az első román nyelven megjelent mese.

Forstenheim R.: Manoli, rumänische Volkssage. Wien, 1884. Tanulmány.

+ Frâncu-Candrea: Românii din munții apuseni. Buc. 1888.

+ Fundescu I.: Basme, poezii, păcălituri și ghicituri. Buc. 1867, 70 és 73. Bevezetésében Hașdeu tárgyalja a népirodalmat.

+ Gaster M.: Literatură populară română. Buc. 1883. Behatóan foglalkozik az egész román népköltészettel. Különös gondot fordít az idegen származású termékekre.

+ Gaster M. : Chrestomatie română. Buc.—Lipsca 1891. Román és francia nyelvben specimeneket közöl a különböző vidékbeli r. költészetből.
Gorjan M.: Basme, legende, tradiții poporale. Buc. 1874. Gyűjtemény.
Graff E. : Della poesia popolare rumena (az Antologia nuova-ban. Roma, 1875). Összehasonlítás a román és az olasz népk. között.
+ Hașdeu B. P. : Etymologicum magnum Romaniae, I-IV, Buc. 1885—94 (Kimerítő monográfiák : Arghir, Alexandria, Argeș, basm.).
+ Hașdeu B. P. : Cuvinte din bătrâni, I-II. Buc. 1879 (II. A népkönyvek).
Hașdeu Sándor: Cântece poporale ale Moldovei sub raportul lor istoric.
+ Hințescu C. : Basmele românilor. Brașov. 1879. Gyűjt.
Hințescu C. : Întâmplările lui Păcală. Brașov, 1876.
+ Hințescu János: Proverbele românilor. Sibiiu. 1877. Gyűjtemény.
+ Iarník U. I.: Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen. Wien 1877.
Ispirescu P.: Jucării și jocuri de copii. Sibiiu, 1885.
Ispirescu P. : Pilde și ghicitori. Buc. 1880.
Ispirescu P. · Legende séu basmele Românilor. Buc. 1882 (IV. kiad.) A bevez. Hașdeu írta.
Kőhler Reinhold : Bemerkungen zu Schott's »Wallachische Märchen» Kronstadt, 1859.
+ Lupașcu D. : Medicina babelor. Buc., 1850,
Măldărescu I.: Din săzători, basme. Buc. 1889. Gyűjt.
+ Mândrescu S. : Literatură și obiceiuri poporale din Rîpa-de-jos, Buc. 1892.
+ Marian S. Fl : Descântece poporale române. Suceava 1886.
+ Marian S. Fl.: Înmormântarea la Români, Buc. 1892.
+ Marian S. Fl. : Nunta la Români. Buc. 1890.
+ Marian S. Fl. Poesii populare române. Cernăuți 1873—75 (32 ballada, 193 dal, 60 táncszó, — mind eredeti alakjukban.

+ Marian S. Fl.: Ornitologia populară română. Cernăuți 1883. A madarakról szóló legendák lelkiismeretes gyűjteménye.

Marian S. Fl.: Tradițiuni populare române, Sibiiu 1878.

+ Marian S. Fl.: Satire poporane române. Buc. 1893.

+ Marienescu Át.: Colinde. Pesta 1859; II-ik kiadás: Buc. 1861. Az eredeti kolindákon sokat változtat (mond. pl. rege, aratru, belu, sigil etc., miket a román nép nem használ.

Marienescu Át.: Arghir și Iléna Cosânzéna, Pesta, 1872.

+ Marienescu Át.: Balade culese și corese. Pesta 1859.

+ Marienescu Át.: Cultul păgân și creștin. Buc. 1884.

Marienescu Át.: Novăcești (40 kárpáti összetett ballada), 1875.

+ Moldován G. dr.: «Ungaria» (I-VII) és «Magyar-román szemle», Kolozsvárt. E folyóiratok a román népköltészetet a magyaroknak is némileg ismeretessé tették. Szerkesztőjüket Hermann Antal dr. a leghivatottabb magyarországi ethnologusnak nevezi.

+ Moldován G. dr.: Alsófehér vármegye román népe. Nagy-Enyed, 1899. Fontos néprajzi tanulmány. Foglalkozik nem csak a megnevezett megyebeli r. népköltészettel, hanem az egészet átkarolja.

+ Muntean I.: Doine și strigături. Brașov 1891. Nagyobbrészt erdélyi katonadalok.

+ Ododescu A.: Cântecele poporale în raport cu țara, istoria și datinele Românilor. (Scrieri literare și istorice, I., 179 old. Buc. 1887).

+ Pann Antal: Spitalul amorului. Az első nyomtatott havasalföldi dalok, melyeket később Alexandri is gyűjteményébe vett fel.

+ Pann Antal: Povestea vorbii. Buc. 1851—52. Szép gyűjteménye «a világtól összeszedett s a világnak ismét visszaadott» közmondásoknak.

+ Pann Antal: O sĕdĕtóre la țĕră. Buc. 1851.

+ Pann Antal: Cântece de stea. Buc. 1830.

+ Petrescu Vangeliu: Mostre de dialectul macedo-român. Buc 1880.
+ Pompiliu M.: Balade poporale române. Iași 1870. A Kőrösök vidékéről való gyűjtemény.
+ Pop-Reteganul I.: Trandafiri și viorele. Brașov. 1885, Dalok gy.
+ Pop-Reteganul I.: Chiuituri. Gherla 1891.

«*Cine nu știe strigà,*
Cetească cartea asta»

(a ki táncszókat nem tud, olvassa el ezt a könyvet, mondja a gyűjtő.)

+ Pop-Reteganul I.: Povești ardelenești. Brașov 1886—88.
Popescu M.: Calendarul basmelor. Buc. 1874—5.
Rudow W.: Verslehre und Styl der rumänischen Volkslieder. Leipzig 1886. Román népverstan.
+ Șăineanu L.: Istoria filologiei române. Buc. 1892. Negyvenöt oldalra kiterjedő tanulmányban a román folklore-t tárgyalja, kiterjeszkedvén különösen a bibliografiai részre.
+ Șăineanu L.: Jelele. Buc. 1886. A román nép hitvilágáról s az evvel kapcsolatos költészetről szól.
+ Șăineanu L.: Basmele Românilor. Legalaposabb tanulmánya a román meséknek; az akadémia az Eliade-féle dijjal tüntette ki.
+ Sandu-pungă-goală (álnév): Din straița lui Moș-Stoica (101 hazugság). Brașov 1891.
+ Sbiera I. dr.: Colinde, cântece de stea și urări la nunți. Cernăuți 1888. Gyűjtemény és rövid tanulmány.
+ Sbiera I. dr.: Povești rom. pop. Cernăuți 1886.
+ Schuller K.: Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder. Hermannstadt 1860.
Schuller K.: Über einige merkwürdige Volkssagen der Rumänen. Hermannstadt 1857.

Schwartzfeld: Evreii în literatura poporală română. Buc. 1892.

+ Sĕulescu N.: Poesia poporală la români şi câteva din popórele vecine. Craiova 1881. Tanulmány a román népk.-ről a szomszédos népek költészetéhez viszonyitva (Bevallja, hogy a magyar népköltészetről fogalma sincs.)

+ Sevastos Il.: Nunta la Români. Buc. 1889. Összehasonlitó történelmi—ethnografiai tanulmány.

+ Sevastos Il.: Cântece din Moldova. Iaşi 1888. Megbizható gyűjtemény.

+ Speranţia T.: Anecdote populare. Buc. 1889, 1892.

Stâncescu-Aradanul E.: Poveşti culese şi *corese* Timişoara 1860.

+ Stăncescu D.: Basme culese din popor. Buc. 1885—92.

Stăncescu D.: Snoave şi glume. Buc. 1892.

+ Teodorescu D. G.: Poesii populare române. Buc. 1885. Ez viszonylag a legjobb népköltéménygyűjtemény. Mindenütt ki van mutatva a hely, a hol és a személy, a kitől hallotta. Teodorescu már diákkorában is nagy vonzalmat tanusított a népköltészek iránt és akkor is gyűjtögetett.

+ Teodorescu D. G.: Noţiuni despre colindele române. Buc. 1889. Szép irodalmi monographia.

+ Ţiplea: Poezii poporale din Maramureş. Kiadta a tud.-akadémia. Tájszólásban vannak irva. Hasznavehető gyűjtemény. Tájszotárral is van ellátva.

Urechia V.: Legende române. Buc. 1890.

Zane: Proverbele românilor. —

Nem is emlitem meg a sok népismei cikket, amelyek a nagyobb vagy kisebb politikai vagy szépirodalmi folyóiratokban és napilapokban folytonosan jelennek meg.

Akadtak idegen emberek is, kik a r. népköltészet szépségeit átérezték és ezért egyet-mást a románból anyanyelvükre is forditottak le. Akadnak román emberek is, kik a román népkincseket másokkal is meg akarják ismertetni s azért az illetők nyelvére leforditják. Igy hát:

+ Ács Károly: Virágok a román népköltészet mezejéről. Pest 1859.
Ember Gy., Grozescu I., Vulcan J.: Román népdalok. Budapest 1877.
Franken A.: Rumänische Volkslieder und Balladen. Danzig 1889.
Kotzebue W.: Rumänische Volkspoesie, gesammelt von Alexandri. Übersetzung, Iassy 1853.
Kremnitz Mite: Rumänische Märchen, übers. Leipzig, 1882.
+ Moldován G. dr.: Koszorú a román népköltészet virágaiból. Kolozsvárt 1884. 116 költemény verses fordítása (ezek között: Kira, A nap és a hold, Gruia, Mogos, Erkuleán, Toma, Az árgesi zárda stb.) E fordítás megismerteti a magyar közönséget a román népköltészet tartalmával és formájával, legalább annyiban, e mennyiben a román nyelv géniusza ezt megengedte. Mert t. i. a népköltészet a legtöbb idiotismust és stereotip kifejezést tartalmazza, a melyeket más nyelvekre nehezen lehet fordítani.
+ Moldován G. dr.: Román közmondások. Kolozsvárt 1882. Körülbelül 1000 közm. fordítása,
Obert Fr.: Rumänische Märchen (10), gesam. u. übers. Kronstadt 1859.
+ Rudow W.: Rumänische Volkslieder, übers. Leipzig, 1888.
Schott testvérek (Artur és Albert): Wallachische Märchen. Stuttgart u. Tübingen 1845. Bánsági mesék. A bevezetés a román népet tanulmányozza.
+ Schuller K.: Kloster Argisch (Urtext, metrische Übers., Erläuterung). Hermannstadt 1858.
Ubicini A.: Ballades et chants populaires de la Roumanie, recc. et trad. par V. Alexandri, introd. par Ubicini. Paris 1869. Alexandri gyűjteménye francia fordítása. Maga Alexandri fordította le, U. csak a bevezetést írta.
+ Vacaresco Helene: Lieder aus dem Volksmund gesam., deutsch von Carmen Sylva. A költő-királyné fordítása.
Vizoly N.: Sprichwörter des rumänischen Volkes, — übers. Páncsova 1883. —

A lapokban azonkivül naponként jelennek meg egyes költemények fordításai.

A kereszttel jelzett müveken kivül még a következőket is használtam itt :

Beöthy Zs. : Képes magyar irod. tört. I-II Bpest 1900 és 1892.
Conversations-Lexicon (Meyer). Wien-Leipzig 1893—1901.
Foaia pentru literatura română. Cernăuți 1867.
Grimm testvérek: Basme. Buc. 1901. («Kinder und Hausmärchen» román fordítása).
Henke I.: Rumänien, Land und Volk, Wien 1877.
Herder I. Gottfried: Stimmen der Vőlker in Liedern, Leipzig 1878.
Hart Julius: Geschiche der Weltlitteratur, Neudamm 1894.
Magyar törvénytár (1879.)
Nisard Charles: Des chansons populaires chez les anciens et chez les français. Paris 1867.
Papiu I.: Cuvântări. Cluj 1876.
Petrașcu N.: Scriitorii români contimporani (IV. k.) București.
Philologiai közlöny (1871 és 98).
Rubieri Ermolao: Storia della poesia popolare italiana, Firenze 1877.
Rolland A.: Devinettes ou énigmes populaires de la France, Paris.
Scherr I. dr.: Illustr. Gesch. der Weltlit. Stuttgart, 1895. I-II.

III. Befejezés.

Az már elismert dolog, hogy a román műköltészetből a népköltészetbe idők folytán nagyon sok ment át. De az is igaz, hogy a román «műirodalom (illetve a műköltészet. — Szerző.) ujjászületése az oly egyszerű és mégis oly tökéletes népköltészetnek köszönhető« (Xenopol: Convorbiri literare-ban, VI. évf pag. 174). Megmondja ezt egy német irodalomtörténész is (Scherr: Il. Gesch. der Wl. I, pag. 450): «Das Beste, was die rumänische Kunstpoesie geleistet hat, leistete sie in Anlehnung an den Geist und Ton der Volksdichtung». Hart Gyula pedig az ő világirodalom történetében a román költészet nemzeti irányát az Alexandri-féle gyűjteménynek köszönhetőnek mondja: «Erwacht jedoch erst in diesem Jahrhundert eine eigere geistige Thätigkeit und eine nationale Dichtung, als deren Begrűnder Vasile Alexandri, der Sammler der rumänischen Volkslieder, angesehen werden muss» (Il., 987 old.). Coşbuc György is «a parasztság költője» akkor írta a legjobb költeményeket, mikor azokat a népszellemben megfogalmazta és kidolgozta.

*

Azt hiszem, sikerült ily módon a gazdag román népköltészet általános jellemző vonásaira némi világot vetni. «Non multa, sed multum» volt az elvem. A népköltészet tökéletes jellemzését adni csak a Kárpátok és a Balkán aljában lakó népek költészetének előzetes tanulmányozása

alapján lehetne. Az ilyen összehasonlitások sokat segitenének. «Ilyenforma összehasonlitások által — mondja Odobescu (Scrieri, I, 129) — alkalmunk lesz kimutatni a titkos testvériességet, mely ezen népeket egyesíti, mely népek csaknem ugyanazon dicsőségekben ugyanazon bajokon osztozkodva hosszú századokon át éltek, összhangzatosan dalolva az ugyanazon érzelmeket tolmácsoló énekeket, ki-ki a maga nemzeti lyráján.»

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 049863324